

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**GÖRSEL İLETİŞİMDE
PIKTOGRAM VE SEMBOLLERİN
İNSAN ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ**

YÜKSEKLİSANS TEZİ

Danışman : Prof. Mehmet Turgay EREM

Mürvet (BEİS) BAŞER

**Eskişehir
1994.**

Anadolu Üniversitesi
Meslek Kütüphanesi

ÖZET

İnsanoğlu varoluşundan beri çevresinde bulunan kaynakları kendi yararları doğrultusunda kullanmayı amaçlamıştır. İlkçağ insanları bile mağara duvarlarına yaptıkları değişik amaçlı resinlerle varlıklarını göstermeye çalışmış ve o dönemde onlar için en kolay iletişim şekli olan görsel iletişimin ilk örneklerini vermeye başlamışlardır. İnsanoğlu o dönemden günümüze kadar yüzyıllar geçmesine ve konuşmayı öğrenmesine rağmen bu sembol ve işaretlerle arasındaki bağlantıyı kesmeyerek değişik iletişim sistemleri geliştirmiştir.

Bu çalışmamızda görsel iletişimin temelini oluşturan piktogram ve semboller ile bunların insan yaşamına etkileri üzerinde durulmuştur. İnsanlar, günümüzde hızla gelişen teknolojik sistemlere ayak uydurmak ve hem kendi aralarında daha hızlı iletişimi sağlamak, hem de evrensel bir iletişim şekli geliştirmek için sembol ve piktogramlar gibi görsel işaretlerden oluşan iletişim sistemleri geliştirmişlerdir. Çalışmamızda bu görsel işaretlerin oluşum şekilleri, içerdikleri anlamlar incelenerek insanların nasıl ve ne şekilde etkilendikleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

SUMMARY

Man has always aimed to make use of the available sources at their surrounding since time begun. Even they gave early ways of visual communication by making pictures different in meaning on the walls of the caves, trying to show their existence, as the simplest way of communication in the first century. Up today man has not given up using the relation between the symbols and the signs, besides developed new ways of communication systems.

In this study, pictograms and symbols, as basis of visual communication, and their on man's life was investigated. Man both to adapt himself to the fast developing technology and to develop a fast and universal systems of communication among themselves, developed communication systems consists of visual signals like pictograms and symbols. In this study it was aimed to find out how visual signals were developed and how people was effected by them.

ÖNSÖZ

Bu çalışmada görsel iletişimde piktogram ve sembollerin insan üzerindeki etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Araştırma dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde görsel iletişimin tanımı, tarihsel gelişimi, kullanıldığı alanlar ele alınmıştır. İkinci bölümde piktogram ve semboller, üçüncü bölümde semiyotik bilimi, dördüncü ve son bölümde ise işaretlerin insan üzerindeki etkileri incelenmiştir.

Bu araştırmanın yazımında başta eleştiri ve katkılarıyla beni yönlendiren danışman hocam Prof. Mehmet Turgay Erem'e teşekkürlerim sonsuzdur. Ayrıca matbaa işlerinde yardımlarını esirgemeyen Anadolu Üniversitesi Basımevi Müdürü Sayın A.Muhtar Özkaptan'a ve basımevi personeline en içten teşekkürlerimi belirtmek isterim.

Eskişehir, 1994.

Okt.Mürvet (BEİS) BAŞER

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
-------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖRSEL İLETİŞİM

1. İLETİŞİM NEDİR?	3
2. GÖRSEL İLETİŞİM	4
3. GÖRSEL İLETİŞİM TARİHİ	5
4. GÖRSEL İLETİŞİMİN UYGULAMA ALANLARI	7
5. GÖRSEL İLETİŞİM ELEMANLARI	8
5.1. SÖZSÜZ İLETİŞİM	8
5.1.1. İşaret	9
5.1.2. Gösterge	9
5.1.3. Beden Dili	9

İKİNCİ BÖLÜM

GÖRSEL İLETİŞİMDE PİKTOGRAM VE SEMBOLLER

BİRİNCİ KISIM

PİKTOGRAMLAR

1. PİKTOGRAM VE SEMBOLLERİN TARİHSEL GELİŞİMİ	11
2. PİKTOGRAM NEDİR?	13
3. PİKTOGRAMLARIN OLUŞUM KRİTERLERİ	15
4. PİKTOGRAMLARIN YAPISAL ÖZELLİKLERİ	16
5. YÖNLENDİRME SİSTEMİ OLARAK PİKTOGRAMLAR	17

İKİNCİ KISIM

SEMBOLLER

1. SEMBOL NEDİR?	21
2. SEMBOLLERİN ELEMANLARI VE OLUŞUM	22
3. SEMBOLLERİN YAPISAL ÖZELLİKLERİ	24
4. SEMBOLLERLE OLUŞTURULAN İLETİŞİM SİSTEMLERİ	25
4.1. SİNYALİZASYON (İŞARET VERME) SİSTEMLERİ	25
4.1.1. Mors Kodu	25
4.1.2. Emniyet ve Trafik İşaretleri	26
4.1.3. Braille (Körler) Alfabeti	28
4.1.4. Semafor Sistemi	29
4.2. SAĞIR DİLSİZ ALFABESİ	32
4.3. AMBLEMLER	33
4.4. KENDİ KENDİNE AÇIKLAYAN İŞARETLER	35

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEMİYOTİK AÇIDAN PİKTOGRAM VE SEMBOLLER

1. SEMİYOTİK NEDİR?	36
2. SEMİYOTİK AÇIDAN İŞARETLERİN İNCELENMESİ	36

2.1. SEMBOLLERİN DEĞERLENDİRME ÖLÇÜTLERİ	38
--	----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

PIKTOGRAM VE SEMBOLLERİN İNSAN ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

1. İNSAN DAVRANIŞLARINI BELİRLEYEN ETMENLER	40
1.1. PSİKOLOJİK ETMENLER	41
1.2. FİZYOLOJİK ETMENLER VE BİLGİLERİN İLETİLMESİ	41
1.3. RENK VE BİÇİM İLİŞKİSİ	42
1.4. SOSYO-KÜLTÜREL ETMENLER	44
1.5. ALGILAMA	46
2. PİKTOGRAM VE SEMBOLLERİN İNSAN YAŞAMINDAKİ YERİ VE ETKİLERİ	47

SONUÇ .....

YARARLANILAN KAYNAKLAR .....

GİRİŞ

İnsan dili, insanların istek ve anlayışları doğrultusunda belli bir sisteme dayanan işaretler kümesinden oluşmuştur. Kazılardan çıkartılan ve günümüzden yüzlerce yıl öncesine dayanan buluntulardan edinilen bilgilere göre insanlar, kayalara, taşlara, mağara duvarlarına basit işaretler çizerek tarih içinde kendi varlıklarını belirtmeye çalışmışlardır. Yazının ilk basamağı olarak kabul edilen bu tarih öncesi çizimler arasında av sahneleri, hayvan resimleri ve döneme ait değişik şekiller yer almaktaydı.

O dönem insanların bu çizimler sayesinde iletişimi sağladıkları sanılmaktadır. Zamanın değişmesi ve çağların gelişmesiyle bu hayvan resimleri ve işaretler zamanla soyut bir takım sembollere dönüşerek insanlar arasındaki iletişimin sağlanmasında kullanılmaya başlanmıştır. Bu semboller sözcüklerin ve seslerin yerini alarak iletişimde ve dilde gerekli soyut kavramları tanımlayan bir sistem oluşturmuşlardır. Günümüzde hızla gelişen teknolojik sistemler daha hızlı ve etkili iletişim sistemlerine gerek duyulmasına neden olmuş ve bunun sonucunda sembol ve piktogramlardan oluşan bu işaret sistemleri geliştirilmiştir. Bu sistemler toplumlar arasında karşılıklı anlaşımalar sonucu ortaya çıktığı için bu işaretler sayesinde insanlar öğrenmekte daha az zorlanmaktadırlar. Çünkü görsel işaretlerin etkinliği daha kalıcı olmaktadır. Günlük yaşamın herkesiminde örneğin yollar, havaalanları, hastane ve otellerde bu işaretler insanların karşılıklarına sıkça çıkmakta ve mesajlar bu sayede kolayca anlaşılmaktadır.

Sembol ve piktogramlardan oluşan bu işaret sistemlerinin günlük yaşantımızda bu kadar çok karşımıza çıkması bunların ne kadar yaygın kullanıldığının bir kanıtıdır. Bu da bu sistemlerin insan yaşamında artık vazgeçilmez bir parçası olduğunun göstergesidir. Görsel iletişim sistemleri sayesinde insanlar kolayca bilgilenmekte,

işaretlerin verdiği mesaja göre davranmakta ve böylece yaşamını kolaylaştırmaktadır. Sembol ve piktogramlarda oluşan bu sistemler yüzyıllar boyunca iletişimi sağlamak amacıyla kullanılmıştır. Günümüzde de bunların en gelişmiş Şekilleri görsel iletişimi sağlamak amacıyla yaygın bir Şekilde kullanılmaya devam edilmektedir ve bizden sonraki nesillerde de devam edecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖRSEL İLETİŞİM

1. İLETİŞİM NEDİR?

Toplumsal yaşam, insanoğlunu sosyo—ekonomik düzeyleri farklı da olsa bir arada olmaya zorlamakta ve bunun sonucunda insan yaşamının vazgeçilmez bir ögesi olan “İletişim” kavramı ortaya çıkmaktadır (Tunçkan, 1989, s.4)

XV. yy.dan sonra bir bilgiyi topluluğa yayma anlamında kullanılan iletişim kavramı (Köknel, 1986, s. 37), Latince'deki “Communis” sözcüğünden türeyen Communication kavramının karşılığı olarak kabul edilmekte ve Türkçe, yabancı dillerde bu kavram, iki birim arasında karşılıklı bilgi ve haber alışverişi anlamına gelen sözcüklerle ifade edilmektedir (Oskay, 1973, s. 100).

Günümüzde iletişim, canlıların varoluşu ile birlikte ortaya çıkan bir kavram olarak nitelendirilmektedir. Canlılar içinde farklı niteliklere sahip olan insan iletişim yoluyla diğer, canlılara oranla üstünlüğünü sağlamış, psikolojik sosyal ve fiziksel yapısal niteliklerine göre iletiler oluşturarak çevresini gereksinimleri doğrultusunda değiştirme

çabasına girmiştir. Bu arada etkileşim sonucu, kendi yaşamı da, çevresi tarafından biçimlendirilmiştir. Fakat bu süreç hala devam etmektedir. Gerçekten de insan topluluklarının en ilkel yaşam biçimlerinden günümüzdeki Tekno–Toplumlara kadar geçirdiği tüm evrelerde iletişim ve iletişim sistemlerinin etkinliği sözkonusudur. Toplumsal ilişkilerin boyutları ve toplumlar arası ilişkilerin giderek yoğunlaşması gözönüne alınırsa iletişimin önemi ve kazandığı evrensel boyutlar daha da iyi anlaşılabilir (Bühler, 1970, s. 397).

İnsanlar arasındaki ilişkileri düzenleyen ve bilgi alış verişini sağlayan iletişim, görme duyma ve dokunma duyularımız yardımı ile meydana gelir. Bunlar arasında en önemli ve etkili olanı konumuz açısından da önemli olanı görme yoluyla oluşan iletişim şekli yani Görsel İletişim'dir.

2. GÖRSEL İLETİŞİM

Görsel iletişim, bir takım sembol ve işaretler aracılığı ile insanlar arasında, söze gerek duyulmaksızın iletişim sağlayan evrensel bir iletişim şekli olarak tanımlanabilir.

Görsel iletişimin temelini oluşturan görme yeteneği algılamada önemli bir rol oynar. Çünkü tarih içinde görme yeteneği konuşmadan önce gelişmiştir. İnsanlar, konuşmayı bilmedikleri çok eski zamanlarda, görsel olarak yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Yeni doğmuş bir çocuk bile konuşmayı öğrenmeden önce ilk olarak çevresini bakıp tanımaya daha sonrada sözcükleri öğrenir. Bizi çevreleyen dünyada kendi yerimizi görerek bulur, bu dünyayı sözcüklerle anlatırız ama sözcükler dünya ile çevrelenmiş olmamızı hiçbir zaman değiştiremez (Berger,1988,s.7). Görüşümüz her zaman canlıdır, hareketlidir ve içinde bulunduğumuz çevre de olabilecek herşeyi bizim görmemizi sağlar, (Berger,1988,s.8).

Öyleyse konuşmanın yeterli yada mümkün olmadığı ortamlarda bile bizim çevremiz ile bağlantı kurmamızı sağlayan tek iletişim şekli “Görsel İletişim”dir diyebiliriz. Örneğin sessiz kalınması gereken bir ortamda yada dilini bilmediğimiz bir ülkede karşımızdaki kişiyle en basit yüz, el ve kol hareketleri aracılığı ile yada daha gelişmiş olan semboller

yardımları ile anlaşılabiliriz. Semboller, piktogramlar ve işaretler günlük yaşantımızda bir çok örnekle karşımıza çıkarlar. Trafik işaretleri, hastane piktogramları bunun en basit örnekleridir. Otellerde, havaalanlarında yada büyük alışveriş merkezlerinde bu semboller ve piktogramlar mesajın kolay ve çabuk algılanmasını sağlarlar.

Günümüzde hızla gelişen teknoloji koşulları ayak uydurmak için görsel iletişimin önemi ve gerekliliği kaçınılmazdır. Bu sorun Hindistan'da da kendini hissettirmiştir. Hindistan'da yaşayan halklar arasındaki sosyal, kültürel ve geleneksel farklılıklar iletişimi zorlaştırmıştır. Bugün Hindistan Kıtasında 14 dil, 1600 den fazla lehçe konuşulmakta, 682 milyon insanın % 60'ı okuma yazma bilmemektedir. İşte bu yüzden, kamuya açık alanlarda, tren istasyonlarında, hastanelerde ve trafikte pek çok sorunlar ortaya çıkmakta, karışıklıklar meydana gelmektedir. Bu karışıklıklara engel olmak ve iletişimi kolaylaştırmak için Hindistanda da artık işaretler sistemi geliştirme çabaları ortaya çıkmıştır.

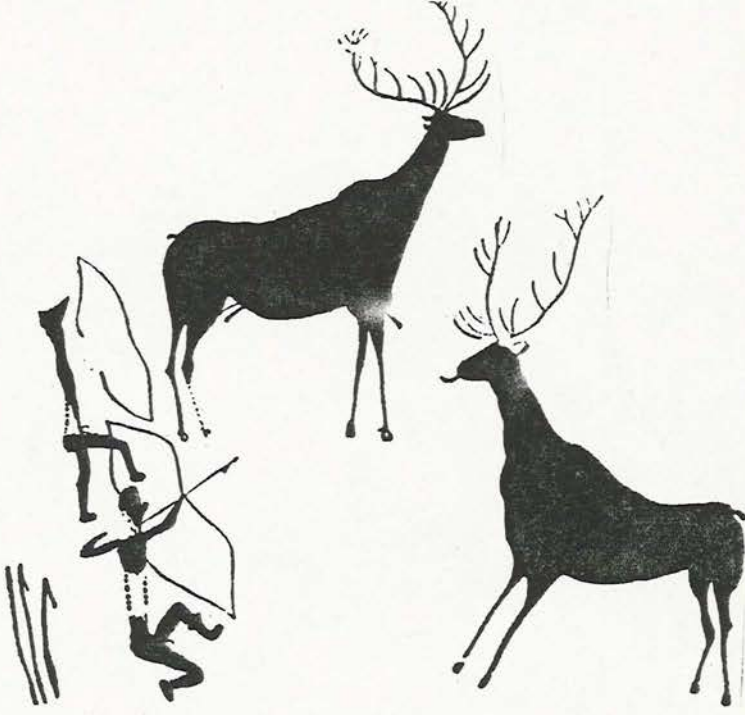
Farkında olarak yada olmayarak hayatımızın içine giren ve günümüzde yazılı-sözlü anlatımlardan daha hızlı bir iletişim sağlayan görsel iletişim sistemlerinin önemi her geçen gün biraz daha artmakta ve kendini hissettirmektedir. Tüm dünyada bu işaretlerin sistematik olarak geliştirilmesi ve standartlaştırılması çalışmalarında yoğun bir şekilde devam etmektedir.

3. GÖRSEL İLETİŞİM TARİHİ

İnsan dili, insanların istekleri ve anlayışları doğrultusunda, belli bir sisteme dayanan işaretler kümesinden oluşur. Bunun ilk örnekleri olarak, tarih öncesi kaya çizimleri, işaretler, odun kertikleri ve resimli yazılar kabul edilmektedir.

Kazılardan çıkartılan ve günümüzden binlerce yıl öncesine ait buluntular görsel iletişimin ilk örnekleri olarak kabul edilmektedir. Elde edilen bilgilere göre insanlar, kayalara, taşlara, mağara duvarlarına işaretler çizerek, oylararak tarih içinde kendi varlıklarını belirtmeye çalışmışlardır. Bu çizimlerde hayvan resimleri, av sahneleri ve değişik işaretler bulunmaktadır (Stiebner-Urban, 1982, s. 8).

Buluntular üzerinde yapılan araştırmalardan edinilen bilgilere göre o dönemin ilkel insanların iletişimi bu sayede sağladığı (Zubritski, 1971, s. 51), ve hemen hemen çoğu stilize hayvan figüründen oluşan mağara resimlerin by ve efsanevi maksatla boyadığı sanılmaktadı. Bu figürlerde çiftleşen hayvan resmi bereketi, sr resmi ise bolluğu ifade ediyordu (İpşiroğlu, 1983, s. 12).

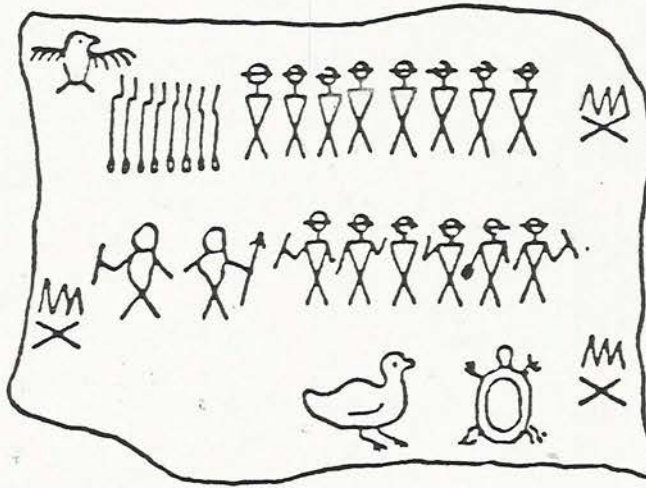
şekil 1

Taş devrine ait bir av sahnesi

İnsanların konuşmayı ve yazmayı bilmedikleri dönemlerde bile haberleşmek ve anlaşmak için bazı yöntemler geliştirdiği belirlenmiştir. Bu insanlar ateş ve dumanla işaretler vererek kayalara, ağaçlara işaretler kazıyarak, bedenlerine ve yüzlerine boyalar sürerek içinde buldukları durumu birbirlerine anlatmaya çalışmışlardır. Fakat görsel iletişimin ilk örneklerini oluşturan bu yöntemler, insanların ilkel yaşam biçimlerinden günümüzdeki tekno toplumlara kadar geçirdiği evrelerde farklı kültürlerde, farklı anlamlar taşımaktadır. Örneğin, İsviçre’de Uri kantonunda bir maden arayıcısı bulduğu maden ocağının önüne şapkasını ve araçlarını bırakarak oraya yaklaşanları uyarmak ve bir yasaklamayı görsel olarak belirtmek istemiştir. Fakat bu görsel uyarı oradan geçen başka kültürden birisi için sadece şapka, eki ve kazmadır, başka bir anlamı yoktur (Buhler,

1970, s. 397). Diğer bir örnekte Azil kültürü insanların çakıl taşları üzerine çizdikleri ilginç şekillerdir. Çizgi, zigzag, çapraz, nokta gibi şekiller o kültürün insanları için, “Dikkat, Sahiplidir Girilmez” gibi mesajlar iletse bile günümüz kültüründeki insanlar için dekoratif olmasının dışında hiçbir anlam taşımamakta ve kimsenin açıklayamayacağı bir giz olarak kalacaktır (Wells, 1972, s. 142).

Çevremizde bu tip örneklere daha çok rastlamak mümkündür. Görsel iletişimin temelini oluşturan ve insanı yaşamın bir parçası olarak anlatan bu resim aynı zamanda insanın doğa üzerindeki egemenliğini de ifade ederler.

Şekil 2.

Geçmiş kültürlerde kullanılan haberleşme biçimine örnek

Anlamı: “İki kızılderili sekizi asker olan ondört beyazla kamp yaptı, iki ördek avladılar”.

4. GÖRSEL İLETİŞİMİN UYGULAMA ALANLARI

Görsel iletişim artık toplumsal ve bireysel yaşantının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Günlük yaşantıdaki bütün etkinlik alanlarında görsel iletişimin uygulandığını söylemek mümkündür. Bu uygulama alanlarından bazıları şu şekilde sıralanabilir.

- Üretim ve iş çevrelerinde güvenlik koşullarını bildirmede, üretim ve makinaların kontrol ve kullanımlarında,

- b) Ulaşım ve taşımacılıkta, trafik işaretleri vb.,
- c) Hizmet üretiminde, kodlama, arşivleme vb.
- d) Kamusal çevrede, kent içi ulaşım, haberleşme, turizm,
- e) Sivil ve Askeri hizmetlerde, uniformalar, semboller, işaretler vb.
- f) Teknolojide renk ve biçim kodlu işaretler vb.,
- g) Tüketim alanında, paketleme, reklam vb. (Erhan, 1978, s.9).

5. GÖRSEL İLETİŞİM ELEMANLARI

Görsel iletişimi, söze gerek duyulmaksızın bir takım görsel elemanlarla iletişimi sağlayan sözsüz iletişim olarak tanımlamıştık. Dilerseniz sözsüz iletişim şekillerine kısaca değinelim.

5.1. SÖZSÜZ İLETİŞİM

Sözsüz iletişim genel olarak sözcüklerin ötesindeki iletişim süreçlerini içeren bir kavramdır (Cüceloğlu, 1979, s. 155).

İletişim aracı olarak “sözcükler kullanan insan dili en gelişmiş ve yetkin iletişim aracı olmakla birlikte, dilsel olmayan başka iletişim araçları da yaşamın her kesiminde gözlenebilmektedir. Örneğin Afrika’da tamtam davulları ile yollanan sesler “işitsel” (fonetik), kızıl derililer arasındaki duman işaretleri de “görsel” iletişim şekillerindedir. Buna karşılık, esanslar, parfümler, belli anlamlara gelen “kokusal”, lezzetli yiyecekler aracılığı ile aktarılmak istenen “tadımsal” ve tokalaşmak, öpüşmek gibi belli anlamlar içeren bazı hareketler de “dokunumsal” denilen sözsüz iletişim grubuna girerler (Başkan, 1988, s. 18).

Birde bilinen tüm kültürlerde iletişim sürecinin birbirleriyle ilişkili önemli ögesi olan işaretler, göstergeler ve semboller vardır. Bunlar sözcük yada dil kavramları ile dolaylı ilişkilerinden ötürü iletişim üzerine yapılan çalışmalarda başlıca ilgi odağı haline gelmişlerdir. Bunların herbiri sözlü dilin gelişmesinden önce ortaya çıkan kavramlardır (Britanica, 1990, s. 521).

5.1.1. İşaret

Bir düşünceyi anlatmaya veya bir isteği, bir buyruğu belirtmeye yarayan dil unsuru, hareket yada yüz ifadesidir. Kısaca herhangi bir anlamlı davranış şeklidir. (Larousse, 1971, s. 54). Birinin varlığını belirtmek için öksürmesi yada dağın tepesinde dumanla verilen kesik kesik işaretler buna örnektir. İşaretlerin işlevi, çevredeki tek bir ögeyi değiştirerek dikkati çekmek ve bir anlam iletmektir. Tek başına ele alındığında sınırlı anlam ifade eden işaretler, yazılı yada sözlü dile denk düşecek şekilde kodlandığı zaman geniş iletişim olanakları sağlar (Britanica, 1989, s. 521).

5.1.2. Gösterge

Sözcüğün en geniş anlamıyla gösterge ,bir başka şeyin yerini alabilmesini sağlayan özellikler taşıdığından kendi dışında bir nesne, kavram varlık belirtebilen ögedir. Algılanabilir nitelik taşıyan bu öge bir tür uyarandır: Anlıktaki imgesi bir başka uyarının imgesine bağlı olduğundan onu çağrıştırabilen bir uyarandır. Bu anlamda örneğin duman, ateşin; poliz rozeti, polislin; çatık kaşlar, kızgınlığın göstergesi sayılır (Vardar,1982,s.52).

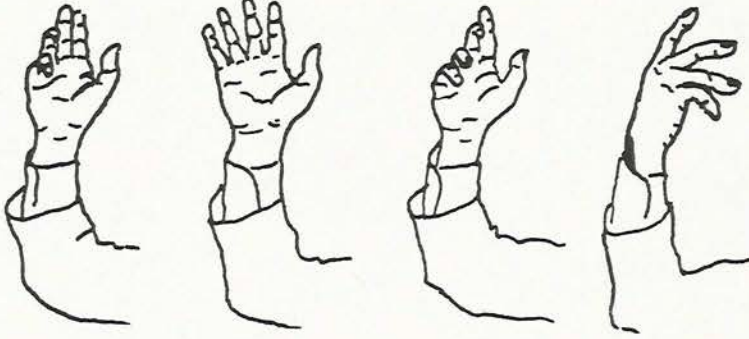
5.1.3. Beden Dili

Her kültürün kendine özgü iletişim sistemi oluşturan bir beden dili vardır. Beden dili yüz kaslarının bir anlam yaratmak için kullanımı ve baş, el-kol, ayak-bacak hareketleri yada bedeninin tümünün kullanımı ile oluşturulur. Bu şekilde oluşturulan beden dilinin günlük yaşantımızda önemli bir rolü vardır. Karşılıklı ilişkilerde hiç sözcük kullanılmıyorsa bedenler aracılığı ile konuşulur fakat bu da algılamasını bilenler için geçerlidir. Yüzyüze bir iletişimde sözcüklerin % 10, ses tonunun % 30, beden dilini oluşturan hareketlerin % 60 rol oynadığı saptanmıştır (Baltaş-Baltaş, 1992, s. 30). Bu oranlar yöresel ve kültürel farklılıklar gösterse bile, beden dilinin iletişimdeki rolünü yadsınamaz biçimde ortaya koymaktadır.

Beden dilinin gösterdiği yöresel farklılıklar kimi zaman birbirinden apayrı sonuçlara varılmasında neden olabilir. Örneğin el sallamak dünyanın pek çok yerinde veda

anlamına gelen bir hareket olarak kullanılır. Bu hareket Yunanistan'da cehennem ol anlamına gelir. Aynı hareket Türklere % 79, İngilizlerde % 65, Fransızlarda % 45 ve İtalyanlarda % 35 oranında kullanılmakta ve aynı anlamda algılanmaktadır (Baltaş-Baltaş, 1992, s. 54-55).

Şekil 3

Veda anlamına gelen değişik el sallama hareketleri

Resim 1

Yukarıdaki Fotoğrafta her temel duygunun benzersiz bir yüz ifadesi gösterilmiştir. Bu fotoğraflar Yeni Gine avcılarında Amerikan yüksek sosyete mensuplarına kadar pek çok farklı topluluğa mensup kişilere gösterilmiş ve hepsinin de bunları aynı biçimde yorumladığı görülmüştür. Buna göre, 1. mutluluk, 2. üzüntü, 3. kızgınlık, 4. şaşkınlık, 5. korku ve 6. tiksinti olarak yorumlanmıştır (Gelişim Genel Kültür Ansk., 1976, s. 236-237). Bundan da, Beden dili her ne kadar yöresel ve kültürel farklılıklar gösterebilir bazı temel hareketler dünyanın neresinde olunursa olunsun aynı anlamda algılanmaktadır sonucuna varabiliriz.

İKİNCİ BÖLÜM

GÖRSEL İLETİŞİMDE PİKTOGRAM VE SEMBOLLER

Birinci Kısım

PİKTOGRAMLAR

1. PİKTOGRAM VE SEMBOLLERİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Resmin benzetme ve canlandırma gücü tarih boyunca insanları etkilemiştir. Mağara yaşamından tarım dönemine geçen insanoğlu toplumun diğer üyelerine bilgi iletme için önceleri duman ateş ve ışık, daha sonraları ise sembolik işaretler kullanmıştır. Yazının ilk belirtileri olarak kabul edilen bu şekiller kalıcı bir iletişimi simgelemektedir (Teber, 1982, s. 298). Resimle haberleşme, ilkel toplulukların sık sık başvurdukları bir yöntemdi ve bu yöntemden resim–yazıya (piktogramlara) geçmeleri oldukça kolay olmuştur (Gelişim Genel Kültür Ansk., 1976, s. 244). Bunun ilk örneklerini Meksika’da yaşayan Aztekler de görmek mümkündür. Aztek’ler kendilerine özgü “piktografik” (Resimlerle anlatılan yazı) bir yazıyı geliştirmişlerdir. Aynı şekilde İspanya’da Azilliler’de resimlerini

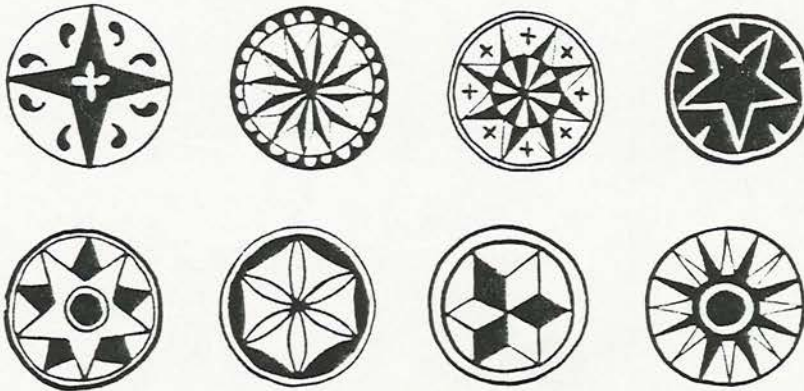
sembolleştirmişlerdir. Örneğin insan, üzerinde iki yatay çizgi bulunan bir dikey çizgi ile gösterilmiştir (Wells, 1972, s. 45).

Şekil 4

Resim yazıya örnek

Örneğin, bu tür bir yazışmada, bir daire bir güneşi temsil ediyordu. Resim yazının doğal gelişmesi sonucunda da ideogramlar (düşünsel-yazı) ortaya çıkmıştır. Böylece güneşi simgeleyen daire, daha sonra “sıcaklık, ışık ve gün” gibi, güneşle ilişkisi olan kavramları da simgelemeye başlamıştır. Alfabetik olmayan yazıya verilebilecek en önemli örnek Çince'dir. İdeogramlardan türeyen harflerinin herbiri, tam bir sözcük yerine geçmektedir.

Şekil 5

17 nci yüzyılda kullanılan nazar sembolleri

Yaklaşık 12000 yıl önce mağara duvarlarında başlayan ve farklı mekanlarda biçimlenerek evrensel bir boyut kazanan piktogram ve semboller, daha ileri tarihlerde ticaretin gelişmesiyle tanıtıcı işaretler olarak kullanılmaya başlanmıştır. 14 ve 15 nci yüzyıllarda ortaya çıkan lonca sistemi ile birlikte tanıtım işaretleri, taklit ve kalitesiz mallara karşı kullanılan zorunlu bir “garanti belgesi” haline gelmiştir. Semboller özellikle 18 nci yüzyılda deniz taşımacılığı alanında çeşitlenerek yaygınlaşmıştır (Maden,1985,s.5).

Sembol ve piktogramlar o yada bu şekilde yüzyıllar boyunca iletişimi sağlamak amacıyla kullanılmıştır. Günümüzde de bunların en gelişmiş şekilleri görsel iletişimi sağlamak amacıyla kullanılmaya yaygın bir şekilde devam etmektedir.

2. PİKTOGRAM NEDİR?

Piktogram, bir kavram veya fikri görsel hale dönüştürmek için sembollerle yalın şekilde oluşturulan resimsel–yazı şeklidir. Latince pictus, Resim ve Yunanca Gramme, Yazı sözcüklerinin birleşmesiyle meydana gelmiştir. Buna göre tam olarak sözcük anlamı resim–yazı olarak tanımlanabilir (Stiebner–Urban, 1982, s. 261). Piktogramların en önemli özelliği, iletişimde dile getirilmesine gerek olmayan tüm ayrıntıların atılması ve figürlerin standart olmasıdır.

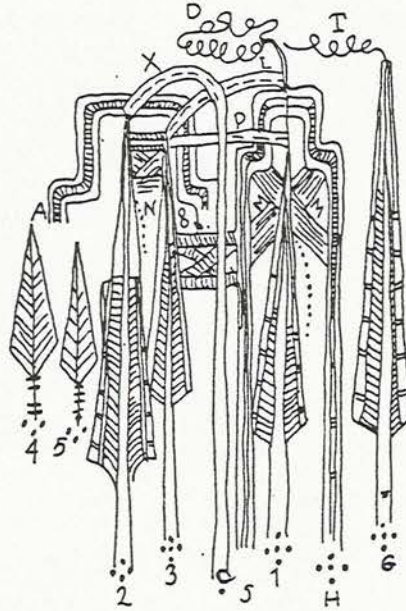

Şekil 6

Piktogram örnekleri

Ayrıca bir düşünce yada kavramı temsil eden piktogramlara ideogram, bir sözcüğü temsil eden piktogramlara da Logogram denir (Britanica, 1989, s. 610). İdeogramlar bir kavramı bütünüyle temsil eder yada sözcüklerinin harflerine yer vermeden tamamen onun anlamını veren fikri anlatır. Çin alfabesinde bir ideogramdır. Karakterlerinin ideogramlar dışında resim veya işaretler kullanılmadan oluşturulduğunu söyleyebiliriz. Çin ideogramına göre anne + çocuk = iyi anlamına gelmektedir (Diethelm, 1976, s. 216). Matematikte kullanılan toplama, çıkarma, çarpma ve bölme işlemlerinin sembolleri olan +, -, x, /'de birer ideogram örneğidir.

İdeogramların ortak özellikleri, resimle betimlemiş oldukları objelerin soyut çağırışımlarını sağlamak eğiliminde olmalarıdır. Bu tür yazılara Afrika, Kuzey-Orta Amerika ve Polonezya'da rastlamak mümkündür. Aşağıdaki ideogram örneğinde, Sibiryalı da Yukagir'li bir kızın yazdığı aşk mektubu yer almaktadır (Wells, 1972, s. 143).

Şekil 7

Sibiryalı bir Yukagir kızın kayın ağacı kabuğu üzerine yazdığı aşk mektubunda şemsiye biçimli semboller insanlardır, No.1 Yukagir kızıdır (tepedeki noktalar saçlarıdır), No. 3 LP çizgileri sevdiği adam, No. 2 Bir Rustur ve çok uzakta yaşamaktadır, Yukagir kız küçük bir evde tek başına kalmıştır SH çizgisi, No. 6 Başka Yukagir erkek çapraz MM çizgileri acı ve üzüntüyü gösteriyor.

3. PİKTOGRAMLARIN OLUŞUM KRİTERLERİ

Piktogramların ilk öncüleri, otel, yemekhane, birahane levhaları ile haberci ve hanedan armalarıdır. İlk piktogramları oluşturan bu örneklerde önceleri estetik bir norm yoktu, levhalardaki şekillerin formları tamamen kişisel beğeniye göre biçimlendiriliyordu. Daha sonraki dönemlerde insanlar bilinçlenerek ihtiyaca uygun piktogramları oluşturma çabalarına girmiş ve uluslararası trafik yollarının yerleştirilmesi, tren yolu ağının ve hava trafiğinin genişletilmesiyle konuşma yoluyla anlaşma birliği yerine piktogramları yerleştirmişlerdir. Bugün piktogramlar olmasaydı, trafik yavaşlar, büyük hava limanlarında büyük karışıklıklar yaşanırdı.

Artık günümüzdeki piktogramlar eskiden olduğu gibi kişisel değil aksine estetik normlu bir sistemden geliştirilerek oluşturulmaktadır. Bu şekilde oluşturulan piktogram sistemleri ilk defa 1964 Tokyo Olimpik Oyunlarında tanıtılmıştır. Almanya'da Otl Aicher'de 1972 Münih Olimpiyatlarında kullanılmak üzere belirli bir işaret sistemi geliştirmiştir.

Şekil 8

1972 Münih Olimpiyatlarında kullanılan piktogram örnekleri

Otl Aicher, piktogramları geliştirdikten sonra, oluşum kriterlerini şu şekilde belirlemiştir:

- Piktogramlarda bir işaret karakteri bulunmalıdır, resimleme olmamalıdır.
- Piktogramlar tarafsız olmalı farklı kültür gruplarından insanlar tarafından anlaşılmalıdır.

- Piktogramlar tabuları çiğnememelidir.
- Piktogramlar eğitim yönünden tarafsız olmalı yani farklı meslek grubu altındaki insanlar tarafından anlaşılır olmalıdır.
- Piktogramlar okunabilir olmalı ve bilgiler kolay anlaşılır olmalıdır.
- Piktogramlar dilin gramer yapısıyla eş değer olmalı o değerlere göre geliştirilmelidir (Stiebner-Urban,1982,s.261).

Resim parçalarından seçilen piktogramlar yukarıda belirtilen kriterlere uymalıdır. Çünkü önceden oluşturulan piktogramlar gözönüne alındığında yeni bir piktogram gündeme geldiği zaman bu kriterler kaçınılmaz olacaktır. Kriterlere uyulmadan oluşturulan piktogramlar arasında belli bir sistem olmayacağı için farklı karakterlerde farklı anlamlar ortaya çıkacaktır. Piktogramlar arasındaki dil bütünlüğünü evrenselliği sağlamak için öncelikle oluşturulacak piktogramların yukarıdaki kriterlere uyup uymadığı kontrol edilmeli ondan sonra kullanıma sunulmalıdır.

4. PİKTOGRAMLARIN YAPISAL ÖZELLİKLERİ

Piktogramları, sembol ve işaretlerden ayıran bir takım yapısal özellikler vardır. Bu özellikleri maddeler halinde şöyle sıralayabiliriz.

- Piktogramlar kavramsal ve nesnel bir oluşum ile tasarlanmışlardır.
- Piktogramlar resim kökenli, karakteristik özellikleri güçlü olan ve ilk bakıldığında insanları yanılgısız aynı düşünceye sevk eden şekillerdir.
- Piktogramlar ilk etapta karşısındaki insanı bilgilendirirler.
- Piktogramlar enternasyonal anlaşılır biçimdedir.
- Trafik işaretleri piktogram değildir. Çünkü trafik işaretleri buldukları yere göre anlam kazanırlar. Oysa piktogramlar yüzdeyüz kesin anlam ifade ederler.

- Anlam yüklenebilir işaretler piktogram değildir.
- Hiçbir piktogram işaret niteliği taşımaz.
- Piktogramlar kolay ve çabuk anlaşılır.
- Piktogramların akılda kalıcılığı ve tanımlanabilirliği güçlüdür.

Yukarıdaki özellikleri taşıyan piktogramları uluslararası kuruluşlarda, garlarda ve havalimanlarında görmemiz mümkündür. Fakat piktogramlar artık uluslararası nitelikteki kuruluşların dışında, örneğin büyük işletmelerde, alış-veriş merkezlerinde veya mahalli idarelerde daha yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır.

5. YÖNLENDİRME SİSTEMİ OLARAK PİKTOGRAMLAR

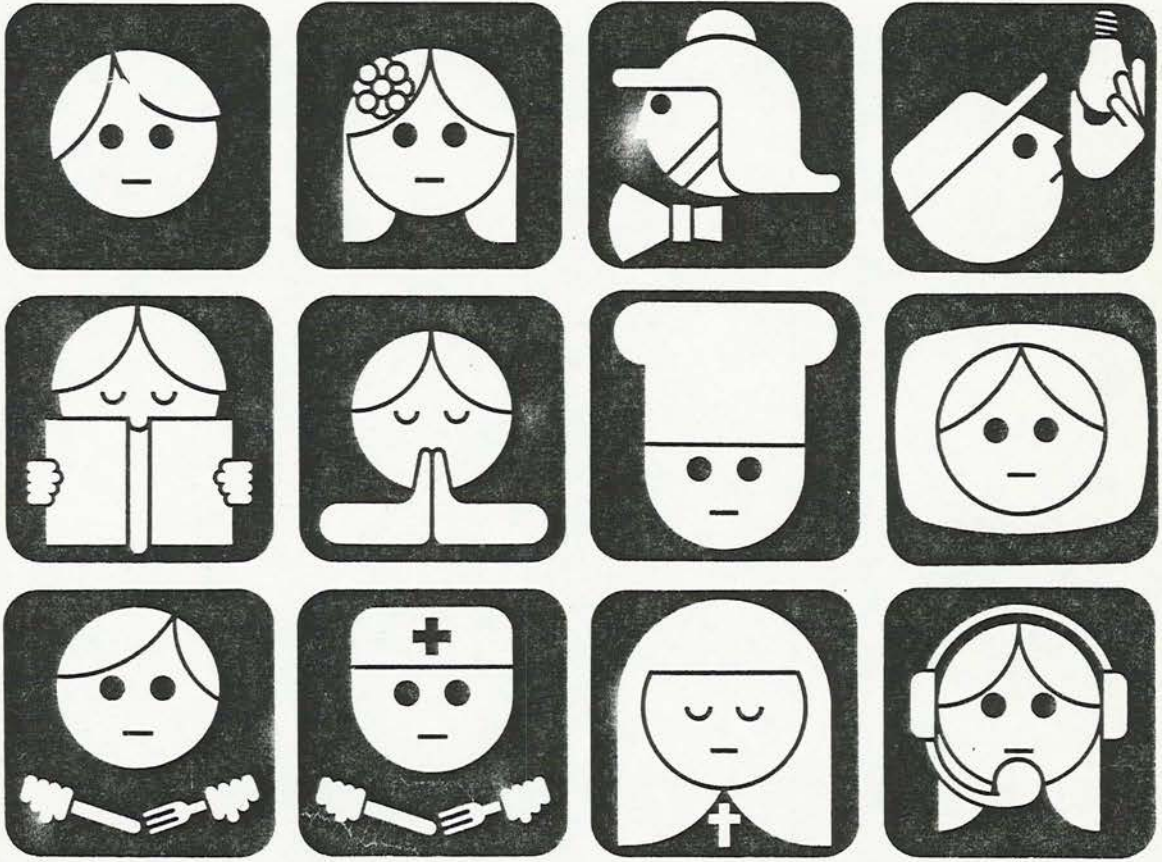
Yönlendirme sistemleri uniform (bir örnek) yapıya dayanan bir piktogramlar grubu olarak tanımlanabilir. Bu sistemdeki piktogramlar büyük binalarda, insan trafiğinin çok kalabalık olduğu resmi daireler, yüksekokullar, müzeler, hastaneler, oteller, alış-veriş merkezleri, spor kentleri gibi yerlerde düzeni ve bütünlüğü sağlamak amacıyla kullanılmaktadır. Bunlar o ortam içinde bulunan insanları yönlendirmeleri ve bilgilendirmeleri açısından oldukça önemlidir.

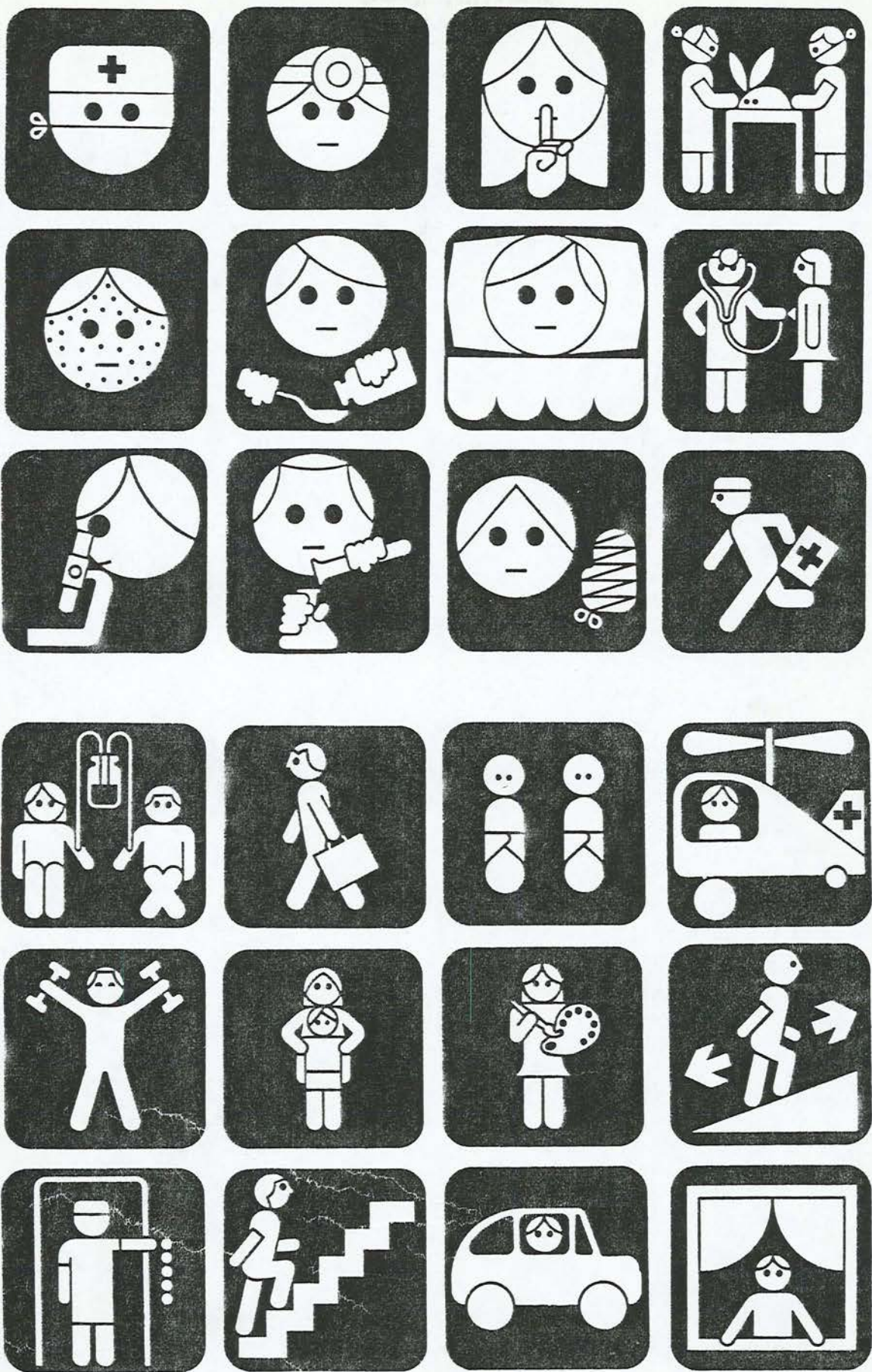
Yönlendirme sistemleri kural olarak, binanın amacına göre sanat, estetik veya bilimsel prensiplere dayandırılarak oluşturulur (Stiebner-Urban, 1982, s. 308). Aynı zamanda, bildirilen mesajın kişiler tarafından doğru algılanabilmesi için form, ebat, renk ve fonksiyonlarada dikkat edilmesi gerekir. Örneğin, büyük ve kalabalık bir mekan içerisinde bilgi açısından önemli olan piktogram küçük ebatla kullanıldığı zaman insanlar tarafından yeterince görülemeyeceği gibi bilgi edinilecek başka bir yer yada kişide olmadığına ortalığın nedenli karışacağını tahmin etmek herhalde çok zor olmayacaktır. Bu yüzden yönlendirme sistemleri oluşturulurken fonksiyonlarını tam olarak yerine getirebilmeleri için öncelikle yukarıda belirtilen koşulları sağlamalarına dikkat etmek gerekecektir.

Yönlendirme sistemlerindeki hastane, otel, piktogramlarını oluşturan tasarımcılar

büyüklerin yanısıra çocuklarıda unutmamışlar ve onlara yönelik bazı piktogramlar oluşturmuşlardır. Bunlardan en önemlisi hastanelerde kullanılan piktogramlardır. Tasarımcılar çocukların doktor ve hastane fobilerini düşünmüş olmalı ki, onlar için hastaneyi daha sempatik kılacak piktogramları geliştirmişlerdir. Bunun bir örneği Buenos Aires çocuk hastanesinde kullanılmaktadır. Guillermo Gonzales Ruiz ile Gabriel Ezcurra tarafından tasarımı oluşturulan piktogramlar hastane bölümleri ve genel servisler olmak üzere iki bölümde toplanarak tasarlanmıştır.

Şekil 9

Çocuk hastaneleri için tasarlanan piktogram örnekleri

Günümüzde uluslararası nitelikte bir iletişim bütünlüğü sağlamak amacıyla tüm dünyada kullanılan bu piktogramlar sisteminin çoğu Avrupa ülkelerinin normlarına uymakta ve en başta AET nin talimatlarına uyum sağlamaktadır. Bu da piktogramların birleşerek gerçek bir işaretler sisteminin oluşturulduğunun bir kanıtıdır.

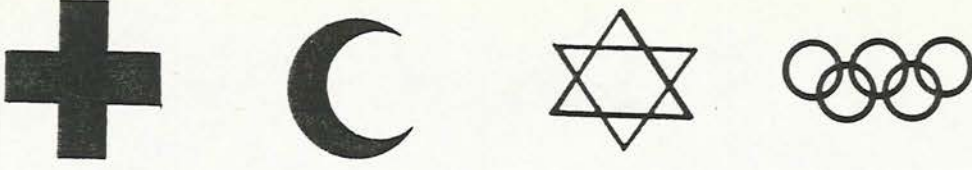
İkinci Kısım

SEMBOLLER

1. SEMBOL NEDİR?

Belirli bir insanı, nesneyi, grubu, düşünceyi yada bunların belli bir bileşimini temsil eden ya da bunların yerine geçen iletişim ögesine sembol denir (Bu iletişim ögesi harf, resim, işaret, bitki veya hayvan olabilir). Semboller :

- **Grafik** (örneğin, Hristiyanlığın sembolü Haç, İslam ve Hristiyan ülkelerinin yardım örgütlerinin sembolü Kızılay ve Kızılhaç),
- **Temsili** (Örneğin, Fransa'nın sembolü Marianne, İngilizlerin John Bull, ABD'nin Sam Amca gibi insan figürleri ya da Rusya için ayı, ABD için kartal, İngiltere için buldog gibi hayvan figürleri),
- **Alfabetik** (Örneğin, Potasyum elementinin simgesi K, Demirin simgesi Fe) olabilir (Britanica, 1989, s. 385).

Şekil 10

Semboller genellikle bir düşünceyi temsil eden ve figüratif olmayan biçimlerden oluşur. Katoliklerin işareti olan haç, aynı zamanda kurban edilen İsa'nın da sembollüdür. Yarım ay İslamı, David yıldızı Siyonizmi, beş halka ise olimpik fikri sembolize eder (Stiebner-Urban, 1982, s. 15).

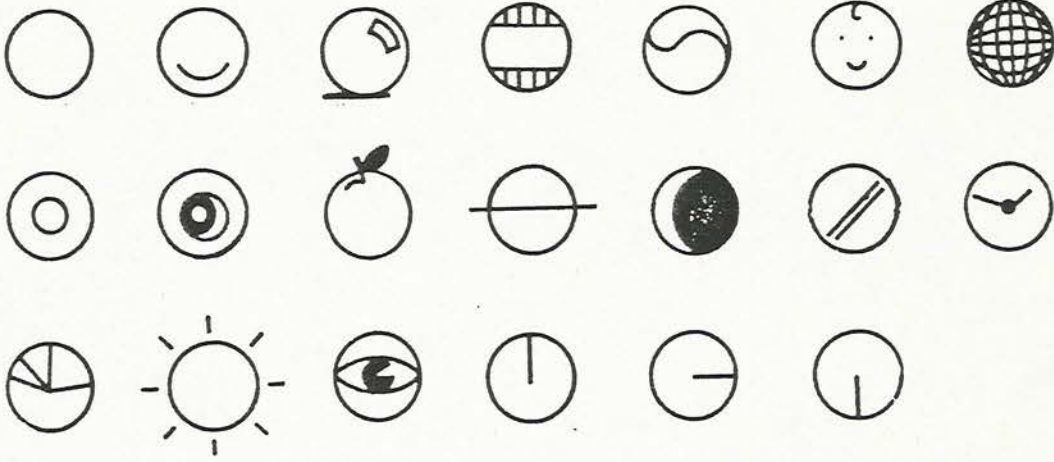
Sembollerde piktogramlar gibi insanlar arasındaki iletişimi hızlandırmak ve kolaylaştırmak amacıyla oluşturulmuş ve her sembole bir anlam verilmiştir. Bir kavramı gerçek nesnelere yardımcı olarak göstererek anlatmak yerine o nesnelere sembollerle göstererek anlatmak daha kolaydır. Birşey ifade etmekte, herhangi bir şeyin anlatımını oluşturmakta ve herhangi bir şeye karşılık vermekte, kısacası insanlar arasındaki iletişimin gerçekleşmesinde sembollerin önemi büyüktür. Böylelikle semboller bir nesneye kimlik vermekte, hatta sürekli kullanımında o nesneyle özdeşleşmektedirler (Türkiye Cumhuriyeti'nin sembolünün T.C., Barışın sembolünün beyaz güvercin olması gibi).

2. SEMBOLLERİN ELEMANLARI VE OLUŞUMU

İnsanların önemli özelliklerinden bir tanesi de sembollerini oluşturma yeteneğine sahip olmalarıdır. Bir tasarımcının kolay ve hızlı anlaşılabilir bir sembolü yarattırken faydalandığı başlıca elemanlar temel grafik formlarını oluşturan daireler, kareler, üçgenler ve baklava dilimleridir. Bunların herbiri kendi anlamlarıyla ele alınarak birbiriyle farklı şekillerde bir araya getirildikleri zaman değişik ve daha güçlü anlam içeren semboller oluşturulmaktadır. Örneğin bir daireyi ele alalım: Daire tek başına top, disk, delik, tekerlek, sıfır veya hiç birşey anlamına gelebilir. Yani onu tanımlayıcı herhangi bir işaretle birlikte kullanılmadan önce bunlardan her hangi biri yada hepsi olabilir, eğer daire özel amaçlı olarak biçimlendirilmemişse anlamı belirsiz olur. Daireyi tanıtıcı bir yazı belirsizliği gidermiyorsa, bilinçli kullanılacak küçük bir işaret dairenin anlam kazanmasına yeterli

olacak ve böylece daire kazandığı anlamla birlikte sembole dönüşecektir.

Aşağıdaki örnekte bir daire ile neler oluşturulabileceği gösterilmiştir. Burada bir daire, yüz, küre, ağız, tenis topu, bebek, dünya, simit, tekerlek, elma, satürn ayın son dördü, hap, saat, daire kesmesi, güneş, göz, saat oniki, saat üç ve saat altı gibi anlamlar içeren sembollere dönüşebilmektedir.

Şekil 11

Bu daireye birde renk eklersek olasılıklar dizisi daha da genişleyecektir. Örneğin trafik lambaları, daire formların renklendirilmesiyle oluşturulmuştur. Dur için kırmızı bir daire, yürü için yeşil daire, hazır ol için sarı bir daire kullanılmıştır. Fakat bazı durumlarda renk kullanmakta tehlike yaratabilir. Örneğin, kırmızı bir yıldız Rusya anlamına gelir ama bu yıldız farklı renklerde bu anlamı taşımaz. Aslında kırmızı olmadan yıldızda kendi başına birinci sınıf seçkin, başarılı, Hollywood gibi farklı anlamlara dönüşebilir, yada başka ulusların sembolleriyle karıştırılabilir (Holmes, 1985, s. 11).

Bir tasarımcının yukarıda bahsettiğimiz durumlarla karşılaşmaması için öncelikle tasarımcı olarak tasarımın ortaya çıkması anında teknik olarak hangi renklerin ve hangi formların kullanıma olanaklı olup olmadığını araştırması, herhangi bir karışıklığa yada yanlış anlamaya meydana vermeyecek formları bulduktan sonra tasarımını oluşturması gerekir.

3. SEMBOLLERİN YAPISAL ÖZELLİKLERİ

Sembollerin yapısal özellikleri aşağıdaki şekilde belirlenmiştir.

– Semboller direkt olarak kendisini ifade etmeyen, fakat belli bir anlamı ifade eden ayırt edici işaretlerdir.

– Semboller birer soyutlama aracıdır. Soyut benzetme olan herşey bir semboldür. Örneğin Shell amblemi ifade ettiği şeyin sembolüdür. Yani petrol şirketini ifade eder. Mercedes ambleminde de işaret mercedes yıldızının değil, araba markasının sembolüdür. Yani sembol görüldüğü zaman mercedes marka arabalar akla gelir.

– İşaretle göstergeden farklı olarak semboller, bireyin dünyayı algılayışının bir parçası olan karmaşık öğelerdir.

– Sembollerin işaret olma özelliği vardır. İşaret olduğu zaman sembollüğü kalmaz, semboller yan yana geldikleri zaman işaretlere dönüşür. Örneğin, + toplamanın sembolüdür ama tek başına bir işaret olur. Bir müzik notasında tek başına bir semboldür ancak bir parçanın nasıl çalınacağını gösteren nota grubu işaret olur. \$ doların sembolüdür 10 \$ olduğu zaman on doların işareti, göstergesi olur (göstergelerde birer işarettir, ait olduğu şeye göre değişir). Alfabe de konuşulan dilin seslerini gösteren bir semboldür. A harfi a sesinin, T harfi Te sesinin, sembolüdür, bunlar yanyana geldiği zaman bir kelime olur. Örnek $A+T = AT$.

– Semboller tek bir nesne biçiminde olabilirse de genellikle ancak grup halinde anlam bütünlüğüne ulaşan öğelerden oluşur.

– Semboller yöreseldir, her kültürün kendi üyeleri arasında o kültüre özgü mantığı temsil eden ve kabaca konuşma diline benzeyen sembol sistemi (simgeler sistemi) vardır. Örneğin yörük kültüründe çeşitli baş bağlama şekillerinin farklı anlamları olduğu gibi.

– Ortak dille söylenmesi uygun olmayan düşünceler aynı kültürle beslenmiş insanlar arasında sembollerle iletilebilir. Örneğin, Anadolu köy kültüründe evlenmek isteyen gençlerin kapı eşiğine ayakkabı çakmaları ya da pilava kaşık saplamaları gibi.

– Semboller evrenseldir, insanlara ait olamaz (örneğin, amblemler insanlara hitap eder) semboller genele hitap ederler.

– Semboller kullanıldıkları yere göre farklı şeyler ifade edebilir. Örneğin,

ağzında zeytin dalı taşıyan beyaz güvercin barışın sembolüdür ama tek başına bir güvercin barışı sembolize etmez.

4. SEMBOLLERLE OLUŞTURULAN İLETİŞİM SİSTEMLERİ

Sembollerle iletişimde yaygın olarak kullanılan birçok iletişim sistemi vardır. Bunların başında yöreye göre farklılıklar gösteren ve el-yüz hareketleriyle oluşturulan beden dili gelir.

Fakat beden dili evrensel olmadığı için sadece yöresel iletişimde kullanma olanağı vardır. Sembollerle iletişimde evrensel olarak kullanılan ve bir takım anlamlı işaretlerden oluşan birçok iletişim yöntemi vardır. Bunlar sinyalizasyon sistemleri, semafor, körler alfabeti, mors alfabeti trafik işaretleri, amblemler vb.

4.1. SİNYALİZASYON (İŞARET VERME) SİSTEMLERİ

Sinyalizasyon, sözcük olarak işaretleri ve bilgileri bünyesinde bulunduran sistem anlamına gelmekte ve dünyadaki iletişim, günümüzde geçerli olan bütün sinyaller aracılığı ile gerçekleştirilmektedir. Örneğin demiryolu ve karayolu trafiği trafik sinyalleri ile sağlanmaktadır. Bunun yanısıra bayrak, flama, sinyalleri ve telsizlerden verilen sinyaller iletişim sisteminde kullanılmaktadır. Meyer ve Eppler sinyalleri;

- Çizgilerle oluşturulmuş sinyaller (örneğin, mors kodu)
- Bir satır üzerinde oluşturulmuş sinyaller (örneğin, emniyet ve trafik işaretleri) ve
- Noktasal oluşturulmuş sinyaller (örneğin körler için kabartma tarzında yapılan körler alfabeti) olarak üç grupta toplamışlardır (Diethelm, 1976, s. 218).

4.1.1. Mors Kodu

1834 yılında Samuel Morse bir dilde en çok kullanılan harflerden faydalanarak Mors Alfabetini bulmuştur. Mors İngilizcede en çok kullanılan harflerin (t) ve (e) olduğunu öğrenmiş ve (.) birimini (e) harfi için, (-) birimini de (t) harfi için kullanmıştır (Başkan,

1988, s. 56). Sistemde işaretler, bilgi iletilecek noktaya ışık yada zil aracılığı ile gönderilerek bütün harf ve rakamlar noktalardan oluşturulmaktadır (örneğin SOS sözcüğü mors alfabesinde (•••---•••) şeklinde gösterilmektedir).

Amerikalı bir ressam olan Mors'un alfabesi daha sonra yaygınlaşarak uluslararası nitelikte bir alfabe olmuştur.

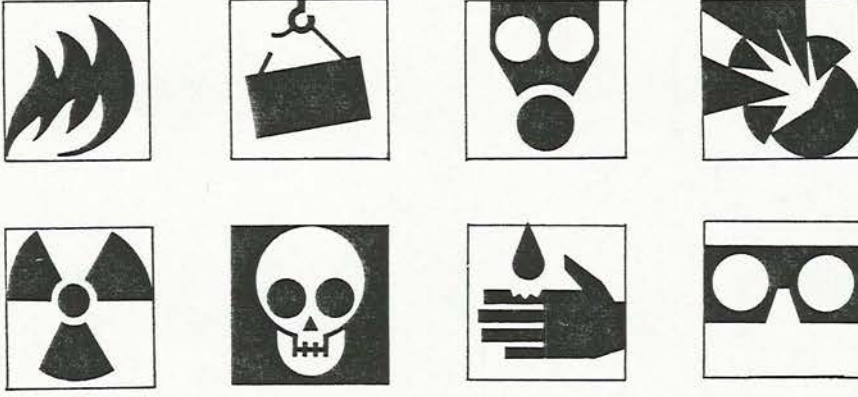
A	●■	K	■●■	U	●●■	1	● - - - -
B	■●●●	L	●■●●	V	●●●■	2	● ● - - -
C	■●●■●	M	■■	W	●■■	3	● ● ● - -
D	■●●	N	■●	X	■●●■	4	● ● ● ● -
E	●	O	■■■	Y	■●■■	5	● ● ● ● ●
F	●●■●	P	●■■●	Z	■■●●	6	- ● ● ● ●
G	■■●	Q	■■●■			7	- - ● ● ●
H	●●●●	R	●■●			8	- - - ● ●
I	●●	S	●●●			9	- - - - ●
J	●■■■	T	■			0	- - - - -

Şekil 12

Mors alfabesi

4.1.2. Emniyet ve Trafik İşaretleri

Emniyet ve trafik işaretleri, işaretler hiyerarşisi içinde ilk sırada yer alırlar. Bu işaretlerin geniş çevrelere hitap etmeleri ve uluslararası düzeyde standardize olmaları onların önemini açıkça ortaya koyar. Trafik işaretlerinin esas görevi trafiği düzenlemelerinden başka görüşün zayıf olduğu ve yüksek hızda seyredildiği zaman kolaylıkla fark edilebilecek en yüksek düzeydeki bilgiyi vermektir. Aşırı bilgi sadece karışıklığa neden olur, bu yüzden trafik işaretlerindeki asıl amaç maksimum çarpıcılıktır (Diethelm, 1976, s. 12-16).

Şekil 13

Emniyet işaretleri

Uluslararası standardize kurallarına göre kabul edilen ve günümüzde kullanılmakta olan trafik işaretlerinin levhaları üzerindeki biçimlere renklerle anlam kazandırılmıştır. Türkiye’de ve Avrupa’da kullanılan trafik işaret levhalarındaki biçim ve renk kombinasyonları ile anlamlarını şöyle açıklayabiliriz:

1. Kırmızı bant çerçeveli üçgen, tehlike ve uyarının sembolüdür. Örneğin sola tehlikeli viraj, tehlikeli eğim, kontrolsüz demiryolu gibi.
2. Yuvarlak şekil sınırlandırmanın sembolüdür. Eğer yuvarlak kırmızı bir bantla çevrilmiş ise kesin bir yasaklama, kısıtlama söz konusudur. Örneğin, bisiklet giremez, yaya giremez gibi.
3. Mavi fonlu yuvarlaklar zorunlu bir davranışı gösterir. Örneğin, sağa mecburi yön, ada etrafında dönünüz gibi.
4. Mavi fonlu kare veya dikdörtgen levhalar ise bilgi vermek amacı ile kullanılır. Örneğin, yaya geçidi, motorlu taşıt yolu başlangıcı, telefon gibi.

Bu tür kısıtlama ve zorunluluk belirten kurallar topluluğu hep birlikte “düzenleme kuralları” adı altında birleştirilebilir. Bu kurallar topluluğu da sembol ve işaretler aracılığı ile insanlar arasında evrensel bir anlaşma yolu oluştururlar. Örneğin, hangi ülkede olursak

olalım bulunduğumuz ülkenin dilini ve trafik düzenini tam olarak bilmesek bile bu trafik işaretleri sayesinde kimseye gerek duymadan yada zorluk çekmeden yolumuzu bulur ve trafiğe kolayca uyum sağlarız.

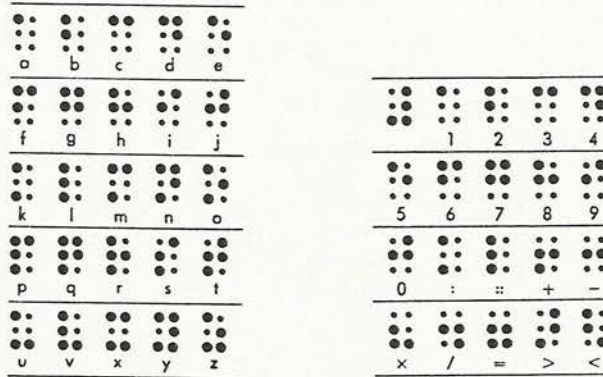
Şekil 14

Trafik işaretlerinden örnekler

4.1.3. Braille (Körler) Alfabeti

Körlerin okumaları için geliştirilen körler alfabeti, her harf için değişik boyutlardaki noktalardan oluşur. Bu yazıyı okumak için her iki elde kullanılır, sağ elle mesaj okunur, sol elle de yeni satırın başı bulunur. Dominoya benzer biçimde yerleştirilen bu alfabede her harf en çok altı noktadan oluşur.

Rakamlar A ile J arasındaki harflerle gösterilir. Bunu gösteren harflerin önünde bir sayı işareti vardır (Gelişim Genel Kültür Ansk., 1976, s. 242).

Şekil 15

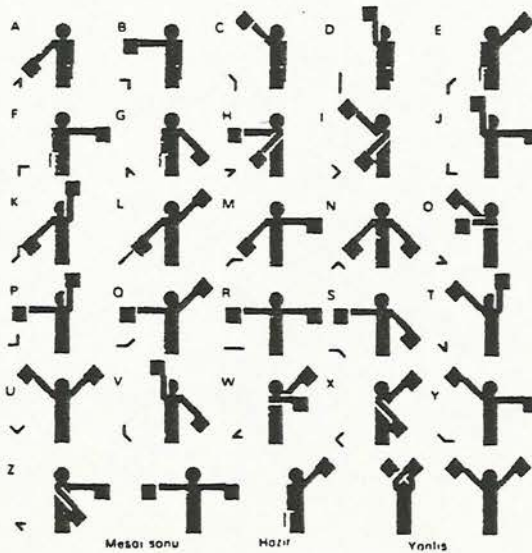
Körler alfabeti

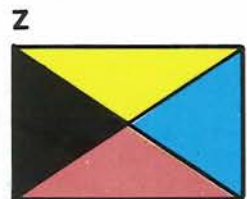
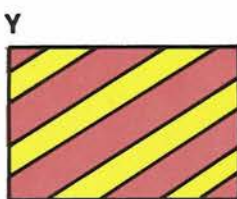
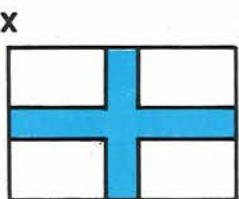
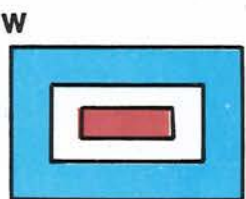
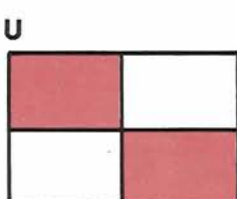
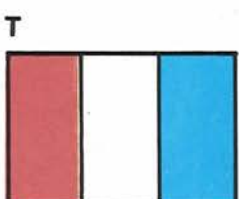
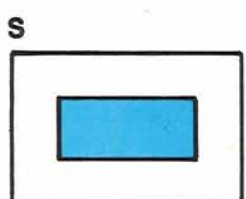
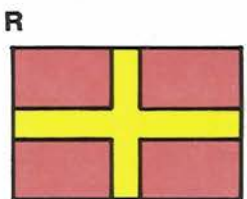
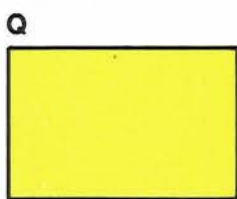
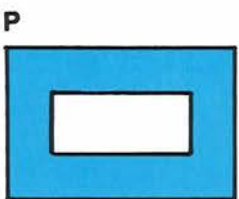
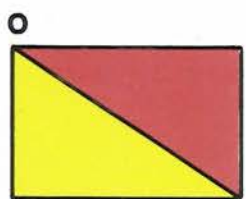
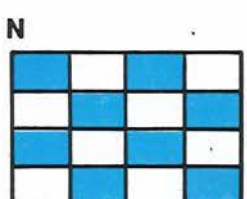
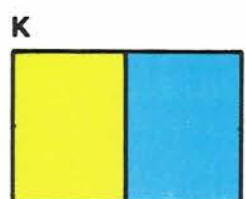
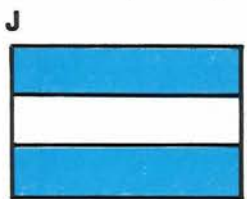
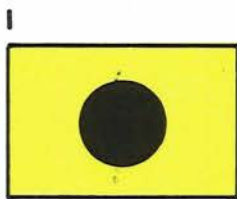
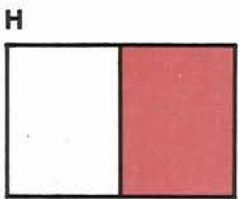
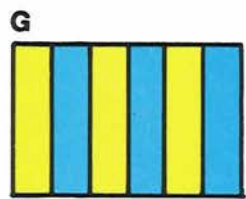
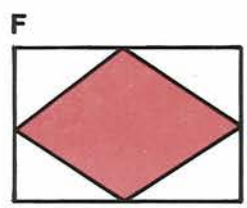
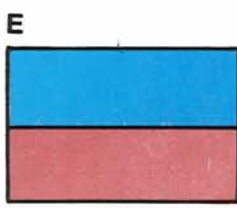
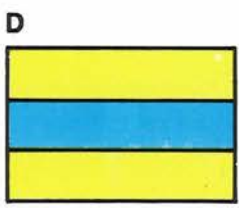
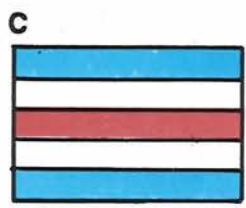
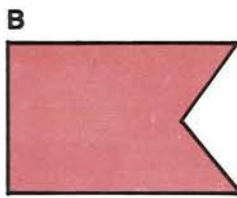
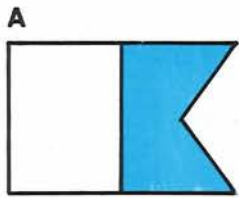
4.1.4. Semafor Sistemi

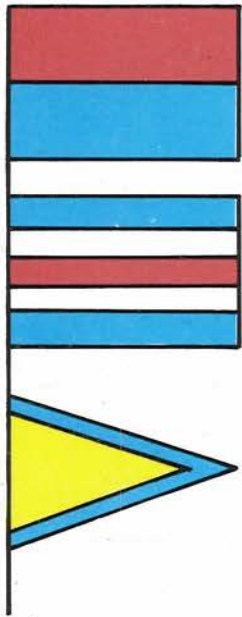
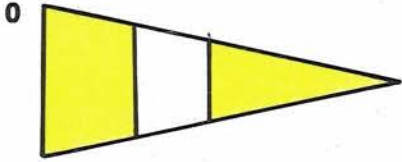
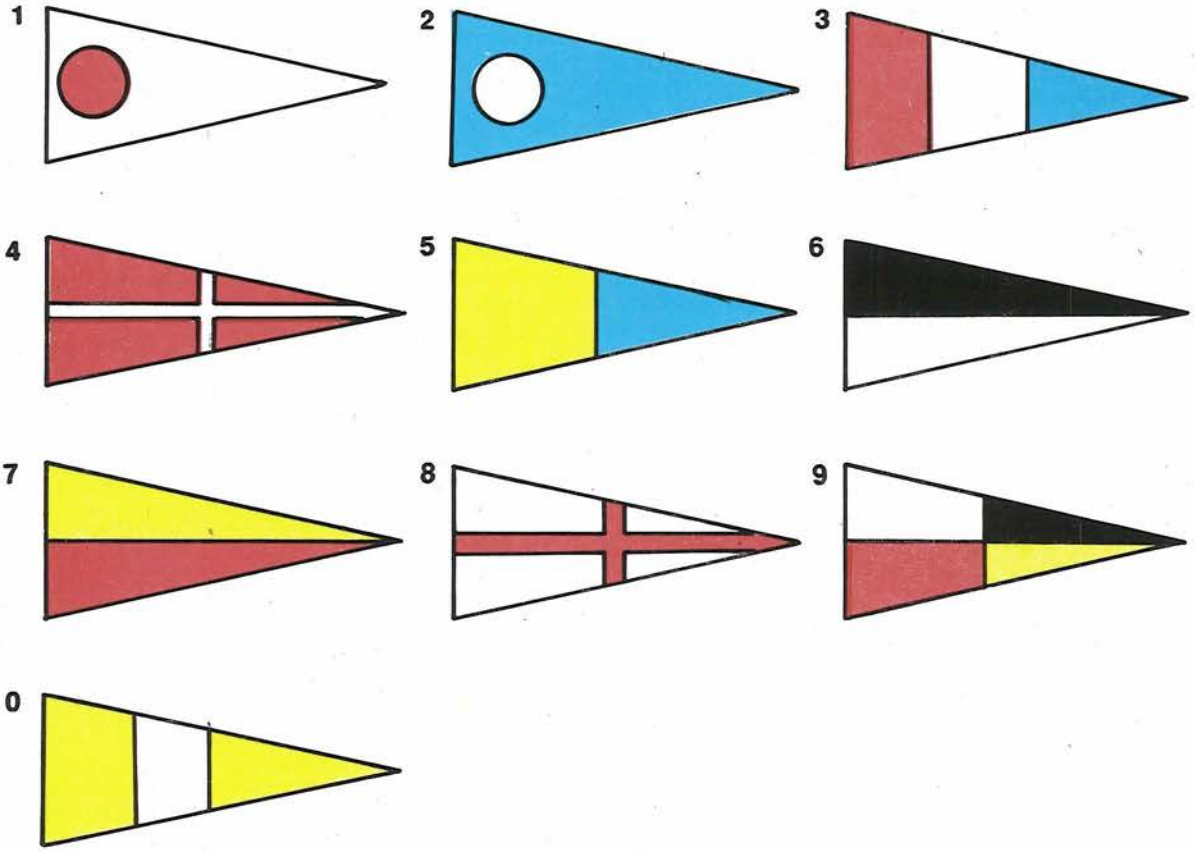
Semafor sistemi, bir çift bayrak yada ışıktan yararlanılarak mesaj göndermekte kullanılan bir sistemdir. İlk olarak Fransa'da Napolyon savaşları sırasında hatasız mesajlar iletmek amacıyla kullanılan semafor sisteminin duman işaretlerinden türemiş olduğu sanılmaktadır. Sistemin kullanımı saat kollarının çeşitli durumlarından yararlanarak oluşturulmuştur. Kolların belli açılarda tutulmasıyla oluşturulan her hareket alfabedeki bir harfin yerine geçer. Örneğin B = 6.45, D = 6.00, F = 6.15 vb.

Semafor sistemi başlangıçta gönderici ile alıcının birbirlerini görebilecekleri, ancak duyamayacakları uzaklıklarda bulunduğu durumlarda kullanılmak üzere tasarlanmıştır. Bu durum, telsizlerin ortaya çıkmasına kadar kullanılmıştır, ancak günümüzde radyo sinyallerinin duyulmasının tehlikeli olduğu durumlarda ve denizcilikte sınırlı olsa hala kullanılmaktadır (Gelişim Genel Kültür Ansk., 1976, s. 242).

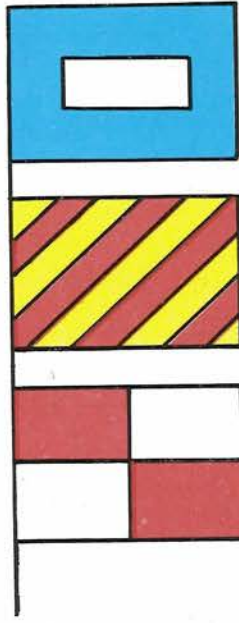
Günümüzde renkli bayrak ve flamaların değişik hareketlerinden oluşan semafor sistemi, birçok iletişim sistemi içinde en etkileyici olanlarından biridir. Denizcilikte bayrak ve flamaların göndere çekilmesi işareti alanlar için açık bir mesaj verir. Tek renkli olan bayraklar gemilerden mesaj göndermek için kullanılır. Örneğin, sarı renkli bayrak gemide karantinaya alınması gereken bir hasta olduğu anlamına gelir. Ayrıca denizciler tek renkli bayraklardan başka her biri bir harfe gelen 26 değişik renkli bayrağında iletişimde kullanırlar (Diethelm, 1976, s. 36-37).

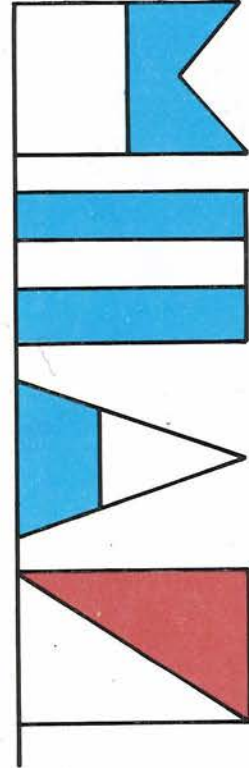

Hangi rotayı izliyorsunuz .

İyi seferler .

Şekil 16

Harflerin ve rakamların semafor sisteminde gösterilmesi ve semafor örneği

4.2. SAĞIR-DİLSİZ ALFABESİ

Okuyuculuğun başlaması ile işaret sistemi kullanılmaya başlanmıştır. İlk sağır okulu 1755 yılında Fransa'da Abbe'de L'Eppee adında bir din adamı tarafından açılmıştır (Eving, Eving 1954). Abbe, bireysel öğretim yaptığı sınıflarda sözlü iletişim yöntemi kullanıyordu. Ancak öğrenci sayısı artıp öğretimi küme ile yürütmek zorunda kalınca işaret yöntemini kullanmaya başladı. Bugün bir çok özürü tarafından Amerikan Sign Language (AMELSAN) adı verilen standart Amerikan işaret dili yaygın olarak kullanılır.

Sağır-dilsiz işaretleri alfabenin her harfine karşılık gelen bir el işaretinden oluşur. Bu tür iletişimde daha çok el yöntemi kullanılır. Ama İngiltere'de iki elinde kullanıldığı görülür. Her iki yöntemde oldukça yavaştır. Bununla birlikte sağır-dilsizler, genellikle işaret ve yüz ifadeleri aracılığıyla hemen hemen normal konuşma hızında anlaşır, sadece anlatmakta güçlük çektikleri konularda hızlı işaretlere başvururlar (Gelişim Genel Kültür Ansk., 1976, s. 242).

Şekil 17

Tek el işaret yöntemi

İşaret yönteminin esası, iletişim için beden devinimlerinden oluşan görsel uyaranların kullanılmasına dayanır. Bunun üç türü vardır.

1 .İşaret Dili (Özel İşaret Yöntemi) : Bu türde işaretler fikir ve cisimlere benzetilmeye çalışılır. Kullanılan işaretler çoğunlukla o dilin sözcükleriyle ilgili değildir. Daha çok doğuştan özürlü olup eğitim görmemiş (okuma–yazma bilmeyen) sağırların kullandığı bir yöntemdir.

2 .Parmak Hecemesi (Parmak ABC'si) : Belirli dilin harfleri parmaklarla görülür biçimde benzetilmeye dayanır. Daha çok yazılı dili bilenler kullanır. Bu yöntemin işbirliği o dilin harflerinin parmakla biçimlendirmeye kolay ve uygun oluşu olasılığına bağlıdır.

3 .Belgili konuşma : Konuşma dilinin özelliklerini esas alır, her ses için özel bir işaret kullanılır.

4.3. AMBLEMLER

Amblemler, soyut bir kavramı somutlaştıran ve böylece bir kurumu bir ürünü ya da bir olayı özel olarak tanımlamaya yarayan işaretlerdir. Belirli bir amaçla kullanılan sembollerde amblem haline gelebilirler.

Amblemler, tanıtma işareti, soyut bir kavramı somutlaştırma ve özellikle toplumları tanımlama işlevini görürler. Bu ilişki içinde belli amaçlarla kullanıldıkları için sembollerde amblem olabilirler. Örneğin, bazı kuruluşların markaları (Pirelli, Braun vb.) logotayp olarak tanındığı için amblemle karıştırılmaktadır. Oysa markalarla amblemler arasında işlevsel bir ayırım vardır; markalar firmaların adları, amblemler ise o markanın sembol işaretleridir. Çeşitli harfler, biçimler, motifler ve sembollerden oluşan bir marka, bir üretim malı ile ilişkili olarak o ürünün üzerinde kullanılan amblem, bir kuruluşun çalışma alanını, boyutlarını, üretim namını (piyasadaki adı hakkında oluşmuş düşünceleri) birleştiren bir işlev görür. Bu anlamda kuruluşun sosyal bireyselliğini sembolize eder.

Bir sergi, bir kongre, fuar yada dernek olsun, her kuruluşun, hedef kitlesini kendini tanımlayabilmesi açısından, amblem, daha ilk aşamada gereklidir. Partiler ya da siyasal

hareketlerde kendilerine birer amblem seçmişlerdir. Örneğin, komünizmin amblemi olarak çekiç, faşizmin amblemi olarak Romalı Liktorların baltası, Nazileri amblemi de Gamalı Haç olmuştur.

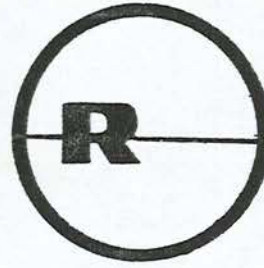
Amblemlerin oluşumu sırasında çeşitli öğelerde gözönüne alınmalıdır. Aynı dalda çeşitli firmaların rekabeti, amblem oluşumunda bazı sorunlar çıkartmaktadır. Bu nedenle ilk aşamada basitlik, bireysel özellik, genel etki gibi öğeler gözönüne alınır. Amblem oluşumları biçimlerine göre şöyle sıralanabilir:

1. Formlarını Harflerden Alan Amblemler : Bu tipografik amblemler sadece bir harften oluşmaktaysalar o harf alışılmışın dışında bir form olmak zorundadır. Kullanılan alfabelerdeki harflerde ayrılması ve akılda kalıcılığı bu özelliğe bağlıdır. tasarımcı burada yeni bir harf formu arayacaktır. Birden fazla harften oluşan amblemlerde ise en önemli özellik, harflerin birbirleriyle Strüktür, form ve espas kombinasyonu açısından dengeli kullanımları ve alışılmışın dışında olmalarıdır (örnek şekil 18).

2. Firma Hakkında Bir İmaj Veren Biçimlerden Oluşan Amblemler : Bazı amblemler biçimleriyle firma hakkında bilgi taşırlar. Bu tür amblemlerde sembolik motiflerden faydalanılır. Dokuma mekiniğinin tekstili, kitabın yayınevini, güvercinin barışı, sembolize etmesi gibi ayrıca firma adı özel bir şekilde oluşmakta ise, bu tip amblemler de sembole yönelik dizaynlar yapılmaktadır. Pelikan, üç balık, aslanlı, başak, karaca gibi (örnek şekil 19).

3. Harf ve Firma Hakkında İmaj Veren (Harf ve Resimsel Biçimlerin Bir Arada Kullanıldığı) Amblemler : Formlarını harflerden alan ve firma hakkında imaj veren biçimlerden oluşan amblemlerin kombinasyonlarıdır. Bu tür amblemler, firma hakkında bir imaj verirken firma adının baş harfi ile de diğer firmalardan ayrılmasını kolaylaştırır ve akılda kalma yüzdesini artırır (örnek şekil 20).

4. Firma Hakkında Yeni Bir İmaj Veren (Soyut veya Somut) Amblemler : Harflerle yapılan amblemler, genelde bir karmaşa doğurmaktadır. Yapılan dizaynın orijinalliği amblemin yaşama süresini etkiler günümüzde harflerle yapılan amblemlerin çokluğu akılda kalıcılık oranına büyük ölçüde düşürmüştür. Bu nedenle yeni bir imaj veren amblemler aranmaktadır. Bu amblemler Woolmark'da, Ilford'da oldukları gibi soyut ya da somut şekillerde olabilirler "örnek şekil 21" (Grafik Sanatı 4, 1985, s. 5-6).

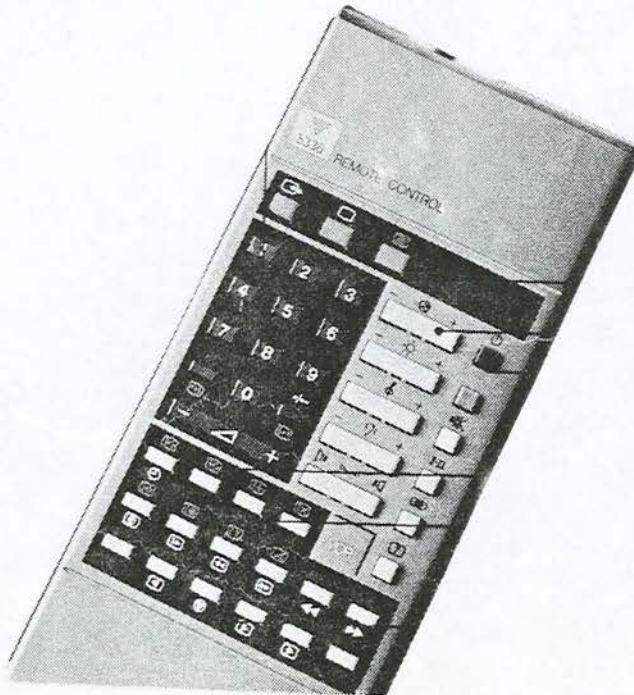
Şekil 18-19-20-21

4.4. KENDİ KENDİNİ AÇIKLAYAN İŞARETLER

Bu işaretler alet ve makinalar üzerindeki işlemleri ve göstergeleri karakterize eden ergonomik sistemlere dahildir. Sözlü uyarılar, sözcükler ya da kısaltmaların yerine uluslararası anlaşılabilen, çok kısa sürede kavranabilen bu işaretler farklı dil ve bölgelerindeki geleceğin operatörlerini yönlendireceklerdir.

Genel uygulanabilir bir işaret üretim ve organizasyonu basitleştirir. Daireler içerisinde yer alan işaretler belli bir çerçeve içerisinde daha yoğun olmalarıyla da estetik olarak daha hoştur ve bu işaretler değişen uzunluktaki sözcüklerden daha kolay standardize edicidirler.

Bu işaretlerin hepsi son derece açık anlam ifade ederler ve böylece kolaylıkla öğrenilip hatırlanabilirler.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEMİYOTİK AÇIDAN PİKTOGRAM VE SEMBOLLER

1. SEMİYOTİK NEDİR?

Semiyotik, toplumsal yaşamda, insanların birbirleriyle ilişki kurmalarını sağlayan işaret sistemlerini inceleyen, anlamlandıran ve sınıflandıran bir bilim dalıdır.

İlk defa 17 nci yüzyılda John Locke tarafından işaretleri konu alan genel bilim dalı olarak kullanılmıştır.20 nci yüzyılın başlarında F. de Saussure'de semiyoloji ya da genel işaretler biliminin varlığını ileri sürerek dilbilim'in bu bilimin bir parçası olduğunu ortaya koymuştur. Böylece insan iletişiminin tümü dil'in yansıması semiyotik'in konusu olmuştur(Guiraud, 1975, s.29).

2. SEMİYOTİK AÇIDAN İŞARETLERİN İNCELENMESİ

Bazı Amerikalı bilim adamlarınca, özellikle mantıkçı ve metodolojist W.Morris, A. Tarski ve Alman okulunun temsilcisi R. Carnap tarafından semiyotik üç yönde incelenmiştir (Arıklı-Vardar, 1969, s.7-10). Bunlar;

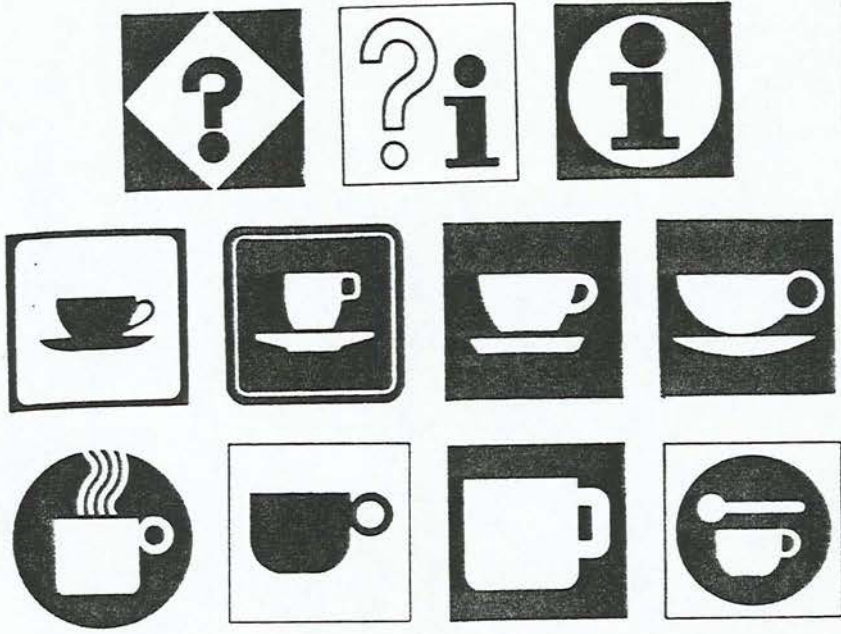
1. Sentaktik (söz dizimi) yönde: İşaret ve sembollerin diğer işaret ve sembollerle ilişkileri,
2. Semantik (anlam bilimsel) yönde: İşaretler ve onların belirledikleri nesnelere ya da kavramlarla olan anlamsal ilişkileri,
3. Pragmatik yönde: İse işaretler ve onları kullanan insanlarla aralarındaki ilişkiler incelenmektedir.

Semiyotiğin bir de sigmatik yönü vardır. Sigmatik yönde ise işaretler ve semboller ile bunların ifade ettikleri anlamlar arasındaki bağlantılar incelenmektedir (Gösteri, 1983, s.93).

Buraya kadar yazılanları özetlersek; "Semiyotik, insanın içine doğduğu ve kendinden önce var olan kültür çevresiyle bağlarını kuran bilim dalı, dil ve dilden sayılan iletişim araçları kuramıdır" diyebiliriz (Flath,1975,s.71).

Daha önce görsel işaretlerin evrensel boyutlar kazandığından söz etmiştik. Gerçekten de insan ve çevresi arasındaki ilişkilerin önemli bir bölümü görsel yolla sağlanmaktadır. Bu ilişkilerin doğru biçimde ve yeteri kadar sağlanmadığı durumlarda, fizyolojik ya da ekonomik zararların doğacağı açıktır. Bu gibi zararların, genellikle bir aracın, bir sistemin ya da benzeri bir nesnenin yanlış kullanılmasından ortaya çıktığı görülmektedir. Bu gerçek karşısında tasarımcılar, sibernetikçiler, sosyal-psikologlar, eğitimciler ve semiyotik uzmanları konunun üzerine yeni bir bakış açısıyla eğilmek gereğini duymuşlardır. Amaç yukarıda değinilen sakıncaların ortadan kaldırılması için gerekli çözümler ve varolan sistemlerin yetkinleştirilmesidir.

Bu görevi üstlenen tasarımcılar çalışmanın ilk aşamasında, değişik ülkelerde kullanılan tüm sembol ve işaretlerin toplanarak gruplandırılmasını ele alıp, varolan ve kullanılmakta olan sembolleri edinilen deney sonuçlarına göre semantik, sentaktik, pragmatik yönlerden değerlendirmişlerdir. İkinci aşamada ise semiyotik araştırma sonuçlarına göre yeni önerilerin tasarımına geçilmektedir. Bu çalışmanın ilginç yanı ise, sembollerin değerlendirilmesindeki ölçütlerdir.

Şekil 22

Aynı bildiriği iletmek için kullanılan değişik semboller

2.1. SEMBOLLERİN DEĞERLENDİRME ÖLÇÜTLERİ

W. Flath sembollerin değerlendirme ölçütlerinde semantik, sentaktik ve pragmatik açıdan sembollerin avantaj ve dezavantajlarını aşağıdaki şekilde incelemiştir.

1. Semantik açıdan,
  - Sembol anlamsal olarak mesajını iyi iletebiliyor mu?
  - Değişik ülkelerin insanları bu işareti anlayabiliyor mu?
  - Değişik yaş grubundan insanlar bu işareti anlayabiliyorlar mı?
  - Bu sembol daha önce bu anlamda kullanıldı mı?
  - Bu sembolün anlamını öğrenmek güç mü?
  - Bilgi iletimi ile ilgili olmayan öge içeriyor mu?
2. Sentaktik açıdan,
  - Bu sembolün görünüşü nasıl?
  - Sembolü oluşturan öğelerin birbirleriyle ilişkisi ve uyumu iyi mi?
  - Bu sembolün diğer sembol ve işaretlerle olan ilişkisi nasıl?
  - Sembolün bütününde yer alan yapısal elemanların kullanılışı mantıklı mı?

(çizgi, fon–form ilişkileri, bütünsellik, kontur, kesişmeler, yönlendirme, boyutlar, renk ve diğer özellikler gibi)

- Bu sembol tanınabilir bir düzeni yansıtıyor mu?
- Sembolün içerdiği en önemli öge öncelikle algılanabiliyor mu?
- Varolan kurullarla ya da alışkanlıklarla çatışıyor mu?
- Bu işaret ve onun öğeleri, değişen ilişkiler içinde bir sistem oluşturulmasında kullanılabilir mi?

3. Pragmatik açıdan,

- İnsan bu sembolü görebilir mi?
- Bu sembol kötü aydınlatma koşullarında, görüş açısının dar olduğu durumlarda ve görsel algılamayı olumsuz yönde etkileyen diğer koşullarda ne oranda etkileniyor?
- Belirli bir uzaklıktan bakıldığında da görsel etkisi devam ediyor mu?
- Bu sembol kolay çoğaltılabilir, büyütülebilir ve küçültülebilir mi?

Böylece bildiri taşıyan sembol ve piktogramların yapısal, anlamsal ve toplumsal nitelikleri incelenmiş ve bunların nesnel, yapısal yönleriyle anlamsal yönünün ayrılmaz bir bütünlük içinde olduğu saptanmıştır.

Şekil 23

Semantik, sentaktik ve pragmatik değerlendirmeler sonucu ortaya çıkan semboller

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

PİKTOGRAM VE SEMBOLLERİN İNSAN ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

1. İNSAN DAVRANIŞLARINI BELİRLEYEN ETMENLER

Çevresiyle sürekli bilgi–alışverişinde bulunan insan, çevreden aldığı uyarılar sonucu bazı davranışlarda bulunmaktadır. Bu davranışların insanın çevresini kullanması doğrultusunda olumlu ya da olumsuz oluşu, davranışı doğuran uyarının taşıdığı mesajın, bilgilerin doğru oluşturulup oluşturulmadığına bağlıdır.

İletişimin sağlıklı bir şekilde sağlanması için, insan davranışlarının incelenmesinde, iletişim kuramı açısından psikolojik ve fizyolojik bazı araştırmalar yapılmıştır.

Günümüzde normatif bir bilim dalı olarak kabul edilen psikoloji, 20 nci yüzyılın başından beri bilimsel sonuçlar ortaya koymaktadır. Bu yönüyle psikoloji insanın yaşam içindeki durumunu ve bu durumlara olan tepkilerini saptayan bir bilim dalı olmuştur.

Psikolojiye ölçü kavramının getirilmesi, Pavlov ve Watson gibi bilim adamlarının yaptıkları davranış araştırmaları, insan davranışına ilişkin önemli sonuçlar ortaya

koymuştur. Davranışları belirleyen bazı etmenleri şöyle sıralayabiliriz:

1.1. PSİKOLOJİK ETMENLER

Canlı bir yapı olan insan açık bir sistemdir. İnsan davranışları şu etmenler göre belirlenebilir.

- a. Organizmanın genel yapısını oluşturan kalıtım ve gen'ler,
- b. Bireyin kendine özgü yaşam biçimi şartlı refleks ve bellek yoluyla organizmada iz bırakmış deneyler,
- c. İçinde bulunduğu ve tepki gösterdiği ortam,
- d. Sınırlı belli bir oranda güvensizlik duygusu.

Burada a,b,c etkileri ve d etmeninin üst sınırı biliniyorsa o kişinin şimdiki ve gelecekteki davranış biçimi oldukça doğru saptanabilir. Ancak kalıtım ve genlerin karakteri, organizmanın refleks koşulları ile kişinin içinde bulunduğu ortama olan tepkileri belli bir anda, kesin olarak bilinmemektedir. Sonuçta yukarıdaki varsayım bir çıkmaza girmektedir. Bu nedenle kişinin davranışları istatistiksel ölçümlerle daha gerçekçi bir biçimde belirlenebilir (Moles, 1971, s.19).

1.2. FİZYOLOJİK ETMENLER VE BİLGİLERİN İLETİLMESİ

İnsan, bulunduğu ortamda çeşitli kanallar yardımıyla haberler almakta ve bilgi edinmektedir. Burada kanal deyimi, bir A vericisinden bir B alıcısına bilgi ileten sistem anlamında kullanılmıştır. İnsanın algılama kanalları ise görsel, duysal, dokunsal vb. gibi duyu organlarıdır. İletişim kuramına göre bilgilerin iletilmesi şu yollarla gerçekleşir.

- a. Mekan içinde bilgi iletimi: Temelde görsel ve duysal bilgileri içerir.
- b. Zaman içinde bilgi iletimi: Bilgi taşıyan öğelerin süreklilik kazanarak, zaman içinde de anlamını koruması biçiminde olmaktadır. Fotoğraf, ses bantları, semboller, işaretler vb.
- c. Zaman ve mekan içinde bilgi iletimi: İletişim sisteminin her iki iletim biçimini içermesi durumudur. Duyu organlarımızın algılama sınırlılığı da göz önüne alınarak iletişim genellikle bu biçimde sağlanmaktadır.

algılanmasının, vücutta önemli biyokimyasal maddelerin salgılanmasını harekete geçirerek bireyin ruh durumu ile kalp atışı ve solunum gibi aktivitelerini etkileyebileceğini ileri sürmüşlerdir (Cumhuriyet, 1985, s. 12).

Yapılan araştırmalar sonucunda, artık günümüzde renklerin anlatımcı etkilerinin, insanlar üzerinde bazı psikolojik etkiler yarattığı kabul edilmektedir. Renkle ilgili yapılan testlerde, psikolojik olarak insanların kendi içinde bulunduğu durumu renkle anlattığı gibi rengin de belirli durum ve duyuları uyandırma gücünde olduğu kabul edilmektedir.Örneğin,

KIRMIZI, titreşimi en kuvvetli ve en dinamik renktir. Hareketlendirici ve tahrik edici bir etkisi vardır. Kırmızı rengi uzun zaman seyreden insanlarda sinir gerginliği, nefes sıklaşması ve kalp çarpması saptanmıştır. Kırmızı, güneş, ateş, alev gibi ısı veren olayları ve yasaklamayı sembolize eder.

TURUNCU, sıcak renkler sınıfından olmakla beraber, kırmızı kadar dinamik değildir, titreşimi kırmızından zayıftır. Güneşi rahatlığı ve parlaklığı hatırlatır. Bu yüzden ferahlık ve sıcaklık duygusu uyandırır. Turuncu da kırmızı gibi uzun zaman seyredilemeyen bir renktir.

SARI, ışıklandırılmış etkisi yaratan çok parlak bir renktir. Sevinç uyandıran tonların başında gelen bu renk, rahatlatıcı ve ferahlatıcıdır. Uzun zaman seyredildiğinde, kanın damarlarda daha düzenli işlemlerini sağlar ve sinir sistemini düzenler.

YEŞİL, dinlendirici renklerin başında gelir ve seyredenine içine ferahlık verir. Ayrıca dinsel, mistik bir anlamda taşır. İslamda ana renk olduğu gibi, Hristiyanlarda inanmanın ve ölmezliğin sembolü olarak kabul edilir. Trafikte tehlike yok, rahat anlamına gelir.

MAVİ ise tipik soğuk bir renktir. Huzur ve mutluluk verir, rahat bir hava içinde çalışmayı sağlar. Geceyi anlatır, soğukluğun ve sonsuzluğun sembolü olarak kabul edilir.

İnsanları belli renk öğeleriyle yönlendirme, iletişim alanında da geçerlidir. Trafik

işaretleri ya da sinyallerindeki renk kalıplarından, özel anlamda kullanılan renklendirmelere kadar renk çeşitleri, işaret kodları içindeki yerlerini almışlardır. Grafik sembollerin anlamlarını daha da kuvvetlendirmek için sık sık renklerden yararlanılır. Günlük yaşamda kullanılan bazı işaretlerde renkteki bir değişiklik anlamda da bir değişme yaratır. Örneğin, STOP (dur) anlamına gelen kırmızı bir sekizgen trafik işareti olarak kullanılmıştır; fakat İngiliz giriş limanında renk yeşile dönüşür ve bildiride bulunmadan gümrükten geçiş anlamına gelir.

Uluslararası sembolik iletişimde rengin aldığı önemli yeri gösteren birçok örnek vardır. Bunlardan en belirgin olanı kırmızı, sarı ve yeşil trafik ışıklarının dünya çapında kullanılmasıdır ve yol işaretlerinde mavi her zaman EVET, YAP anlamına gelirken kırmızıda HAYIR, YAPMA anlamına gelmektedir (Dreyfus, 1985, s. 231).

Renk insanlar üzerinde anında etki yaratır. İster üç boyutlu forma uygulansın, ister grafiksel olarak kullanılsın yaratılan etkinin önemli bir parçasıdır. İnsanların dikkati formdan ya da kompozisyondan tamamıyla uzaksa dikkat renk tarafından çekilir.

Sanayide de birçok alanda renk kodları kullanılır. Örneğin, karmaşık bir kablodaki sayısız teller hemen renkleri ile izlenir, fabrikalardaki borular her birinin ne içerdiğini belirtmek için renkle kodlanır, araç ve makinalar üzerindeki düğmelerin renkleri bunların ne kontrol ettiklerini belirtir. Hatta inşaat işçilerinin kullandığı baretlere renk verilerek onların özel uğraşları vurgulanabilir (Dreyfus, 1985, s. 231).

Görüldüğü gibi renk bütün insanları ilgilendiren ve insan yaşamının vazgeçilmez bir öğesidir. Renksiz bir yaşam düşünülemez.

1.4. SOSYO-KÜLTÜREL ETMENLER

En ilkel yaşam biçimlerinden günümüzdeki tekno toplumlara kadar her toplumun kendine özgü bir kültürü vardır. Kültür, toplumun bir üyesi olarak insanoğlunun kazandığı bilgi, inanç, sanat, ahlak, hukuk, adet ve benzeri diğer yetenek ve alışkanlıklarını kapsayan karmaşık bir bütün yani bir toplumun yaşayış tarzı olarak tanımlanabilir. Tanımından da anlaşıldığı gibi kültür, bir duygu ve düşünüş, bir hayat

tarzıdır. İnsanlar yaşadıkları toplumun kültürünü o kültüre katılarak kazanırlar. Bu da insanların doğumuyla başlar, örneğin, yeni doğan bir çocuk ilk olarak aile kültürünün içine katılır, farkında olmadan ihtiyaçlarını gidermeye çalışırken kendini toplumun kültür kalıbı içinde bulur.

Kültür belki de kullanabileceğimiz en az açık olan kavramlardan biridir. çünkü, bir anlamda çok geniş kapsamlı şeyleri kapsar, bir anlamda da çok sınırlı bir özelliği vardır. Kültür, toplumda yaşayan insanların bütün öğrendikleri ve paylaştıklarının kapsayan bir kavramdır. davranış bilimlerinin incelediği hemen herşey kültür tarafından biçimlendirilmiştir. Örneğin bir insan dünyaya geldiği zaman dilini, dinini, çevresini, sosyal yaşantısını ve manevi değerlerini bir kültür kalıbı içersinde öğrenir. Böylece kültürün koyduğu kurallar bizim parçamız haline gelir.

İnsanları, hayvanlardan ayıran diğer bir özellikte insanların sembol yaratabilme ve kullanabilme yetenekleridir. İnsanlar semboller yardımıyla lisanını bilmediği bir kimseye bile bazı şeyleri anlatabilir ve onu anlayabilir.

Özet olarak, insanoğlu gelişmiş beyin yapısı sayesinde yaşamda canlı kalıp bir kültür yaratabilir. Kültür, bir toplumda yaşayan bütün insanların öğrendiklerini ve paylaştıklarını kapsayan bir kavramdır. Zamanla kültürün koyduğu kurallar, bizim bir parçamız haline gelir. Her toplumun farklı düşünce ve inançlarını taşıyan değer sistemleri vardır (Özkalp, 1990, s.71-72).

1.5. ALGILAMA

İnsanın çevresindeki varlıkları ve olayları duyu organları yoluyla tanıyıp, onlara anlam kazandırmasına algı denir. Algılama, duysal uyarıcıların seçilmesi ve örgütlenmesi ile anlamlı bir bütün haline getirilmesi sürecidir.

Buna göre algılama süreci, iletilerin hedef tarafından duyu organları aracılığı ile farkına varılması sürecidir ve gönderilen iletileri anlama ya da anlamamanın temelidir. Algılar bireyin sosyo-kültürel durumuna, eğitimine, edinilmiş deneylere, estetik deneylere

ve içinde bulunduğu toplumun olgularına göre belirlenir (Baymur, 1978, s.120).

İletişimde algılamanın başlangıcı dikkattir. Her an duyu organlarına yüzlerce uyarı gelir ama bunlardan pekazı algılanır. Algılanan asıl uyarıcıların yanında diğer uyarıcılar etkisiz kalır. Dikkatin bir varlığa ya da bir olaya çevrilerek yalnız buna ait uyarıcıların algılanmasına iç uyarıcılar ve çevreden gelen ekiler neden olur. İç uyarıcılar, gereksinme ilgi, merak ve duygu gibi insanın iç yapısından gelen uyarıcılardır. Çevreden gelen etkiler ise uyarıcının şiddeti, uyarıcının, biçimi, aşırı zıtlıklar, tekrarlar, devinen uyarıcılar ve yeniliklerdir (Başaran, 1991, s.36-37). Örneğin şimdi okuduğumuz bu satırlardaki işaretler çevreden gelen uyarmalar sonucu ışık dalgaları aracılığı ile gözbebeği, mercek, göz sinirinden oluşan alıcı sistemle beynimize ulaşır. Beyindeki görme merkezi ise bu işaretleri harflere, sözcüklere ve tümcelere çevirerek bu satırlarda anlatılanları anlamlandırmamıza neden olur. Eğer işaretlerin bellekte bir karşılığı ya da benzeri yoksa bunların bir anlama dönüşmeleri olanaksızdır.

Özetleyecek olursak, bir kaynaktan gelen iletilere dikkatini yönelten hedefin zihnine ulaşan ve hedef tarafından algılanan sözel ve görsel işaretler bellek dağarcığına göre çözümlenir ve işaretler bu süreç içinde simgelere ve aralarındaki ilişkilere göre anlamlı iletilere dönüştürülürler.

1.6. ANLAM KAZANDIRMA

"Anlam kazandırma, bir nesneyi, bir varlığı, bir kavramı ya da bir olayı zihnimizde canlandırabilecek bir göstergeye (işarete) bağlayan oluşturmaktır. Bir bulut yağmur göstergesidir; yukarı kalkan kaşlar şaşkınlığın, çatık kaşlar kızgınlığın, duman ateşin, "köpek" sözcüğü de bir hayvanın göstergesidir. Demek ki algılanabilir nitelik taşıyan gösterge uyarıcı bir özellik taşımaktadır. Psikologlar bunu "uyaran" olarak tanımlar. Uyarının organizma üzerindeki etkisi başka bir uyarının belleksele imgesini zihinde canlandırır; bu yüzden bulut nesne ya da varlığın imgesi olarak yağmuru çağırır (Guiraud, 1975, s. 15).

"Göstergeler, zihinsel imgesini canlandırdığı bir başka uyarana bağlı bir uyarandır.

Demek ki, anlam kazandırma ruhsal bir oluştur (Guiraud, 1975, s.16), ve bu oluş fiziksel olarak gözde başlayarak beyinde anlam kazanıp, belleğin anımsama özelliğindedir faydalanarak meydana gelmektedir.

2. PİKTOGRAM VE SEMBOLLERİN İNSAN YAŞAMINDAKİ YERİ VE ETKİLERİ

İnsan toplumsal yaşam içinde, çeşitli modaları, beğeni ölçütlerini yansıtan, değişik amaçlar için kullanılan binlerce piktogram, sembol ve işaret öğeleriyle çevrelenmiş bir ortamda yaşamaktadır. Çevreyi anlamasında, nesnelere amacı doğrultusunda kullanmasında ve toplumsal ilişkilerin düzenlenmesinde piktogram ve sembollerin insan yaşamında ne denli önemli olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bugün dünya üzerinde ayrı ayrı uluslara ait benzer işlevli yerlerde, örneğin tren istasyonları, hava alanları ya da otellerde insanları benzer amaçlar doğrultusunda yönlendiren işaretler tek bir standart biçimi yansıtmayıp, aralarında ufak tefek ayrımlar olsa bile zorunlu uluslararası trafik işaretleri dışında, her zaman ve her yerde aynı anlamda kullanılmaktadırlar.

Bilincinde olarak ya da olmayarak insan yaşamını etkileyen bu sistemler insan iletişiminin bir gereksinmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Görsel iletişim sistemleri bu gün olduğu gibi toplumların tarihsel geçmişlerinde de önemli yer almıştır. Günümüzde hızla gelişen toplumlararası ilişkiler, bilgi patlaması, nüfus patlaması ve hızlı ulaşım koşulları piktogram ve sembollere evrensel boyutlar kazandırmaktadır (Erhan, 1978, s.47).

Evrensel boyutlar kazanan piktogram ve semboller bir bakıma, "Bir resim, bin sözcükten daha etkilidir" sözünü haklı kılmaktadır. Örneğin, bir kravatın nasıl bağlandığını karşısındakine öğretmeye çalışan bir kimse, az sonra görecektir ki, karşısındaki kişi anlamamakla kalmakta, kendisi de bunu anlatmayı bir türlü becerememektedir. Yapılan tarifler yazıya dökülse bile yeterince etkili olamamaktadır. Oysa bu işi bir dizi resim ile görsel olarak anlatmak kesinlikle daha verimli olacaktır (Başkan, 1988, s.68-69). Fakat istenilen verimin sağlanabilmesi için kullanılan görsel

öğelerin seçiminde dikkat etmek gerekir. Çünkü bu öğelerin verilmek istenen mesajı hem daha hızlı hem de daha etkili anlatmaları gerekmektedir. Günümüzde sembol ve piktogramları oluşturan tasarımcılar bunları gözönünde bulundurarak tasarımlarını gerçekleştirmektedirler.

Günümüzde evrensel boyutlar kazanan piktogram ve semboller, tasarımları sırasında uzmanlar tarafından incelenerek, bunların insan üzerindeki fizyolojik, psikolojik durumları ve uyandırdığı etkiler saptandıktan sonra kullanıma sunulmuşlardır. İnsanlarda fizyolojik etkiler görsel, duysal ve dokunsal olarak gelişmektedir. Ancak bizim konumuz görsel olan etkileri içermektedir. İnsanlar üzerinde fizyolojik veya psikolojik bir etkinin oluşabilmesi için öncelikle insanların o işareti görmeleri gerekir. İşaret insanlar tarafından görüldükten sonra fiziksel olarak gözde başlayan görme olayı, sinirler kanalıyla fizyolojik olarak beyne iletilerek oradaki hücrelerin uyarılması sonucunda, psikolojik etkilerin ortaya çıkması ile, insan davranışları da ortaya çıkmaya başlar.

Resim 2

Alman otoyollarında yapılan deneylerde sürücülerin alışlagelmiş işaretlerden çok farklı olan soyut yol işaretlerine gösterdikleri tepkiler saptanmaya çalışılmıştır. Bazı psikologlarla işbirliği yapılarak kısa bir gözlem süresinden sonra bile sürücülerin biliçaltılarını sert bir biçimde etkileyecek bazı işaretler geliştirilmiştir.

Örneğin, Sovyetler Birliği'nden Amerika Birleşik Devletleri'ne gönderilecek ve içinde oyuncak bulunan karton kutunun üzerinde gideceği adresten başka iki ok, bir kadeh ve bir şemsiye bulunmaktadır. Kutunun içindeki hakkında bilgi veren bu üç sembolden iki ok (bu yönde), bir kadeh (kırılır), bir şemsiye (kuru muhafaza ediniz) anlamına gelmektedir.

Gönderilen bu paketin Amerika Birleşik Devletleri'ne ulaşmadan önce İstanbul, Paris, Cenova ve Lizbon'dan geçeceği ve her limandaki taşıyıcıların kendi lisanlarından başka bir lisanı okuyamayacakları gözönüne alındığında bu üç sembol altı dili konuşabiliyor olacaktır. Yani paket üzerine her ülkenin dili ile açıklama yapılacak olsaydı altı farklı dilde açıklama yapılması gerekecekti. Bu durumda paketin belkide tamamı yazı ile kaplanacak ve bazı karışıklıklar ortaya çıkacaktı. Oysa evrensel olarak kullanılan bu üç sembol sayesinde herkesin net ve kesin olarak anlayabileceği bir anlatım sağlanabilmektedir.

Günümüzde kullanılan piktogram ve semboller ile bu örnekleri daha da çoğaltmamız mümkündür. Örneğin, son günlerde naylon poşetlerde, meyva suyu paketlerinde yada tüketimi fazla olan ürünlerin her an heryere atılabilen ambalajları üzerinde çok sık gördüğümüz bazı piktogram ve semboller vardır. Bunların oluşumundaki ana fikir çevre kirliliğine engel olmak ve bunu en aza indirebilmektir. Bu sembollerden bir tanesinde çöp kutusuna çöp atan bir insan sembolize edilmiştir. Burada anlatılmak istenen naylon poşetlerin, pet şişelerin yada aynı tür üründen olan atıkların bu çöp kutularına atılarak

orada toplanması aynı zamanda çevre kirliliğine de engel olunmasıdır. İnsanlar bu sembolleri gördükleri zaman daha önceki edinilen deneylerin çağrıştırılmasıyla direkt olarak atıkları bu kutuya atacak çevre kirliliğine azda olsa engel olacaktır. Bu tür atıkların bir arada toplanmasının bir nedeni de bazılarının eritilerek yeniden kullanıma sunulmasıdır. Bu sayede hem bir dönüşüm olacak hem de malzeme ziyarı engellenecektir. Aksi takdirde bu poşetler kutulara atılmayıp rast gele çevreye atıldıklarında hem çevre kirlenecek hem de malzeme ziyarı nedeni ile büyük ekonomik kayıplar meydana gelecektir.

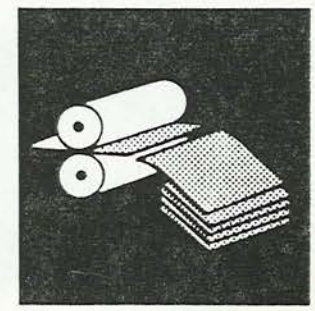
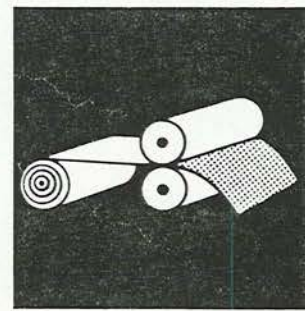
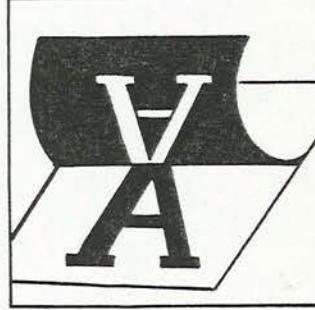
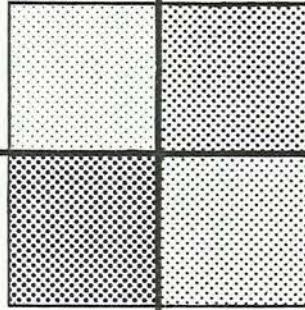
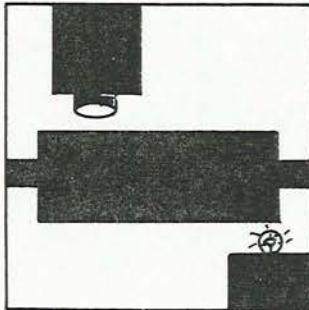
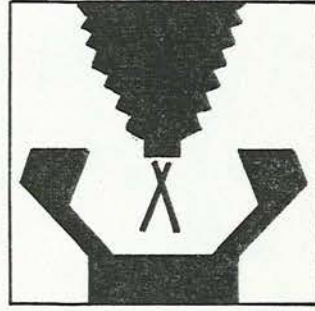
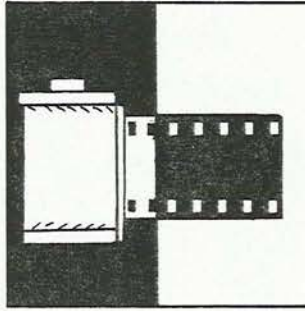
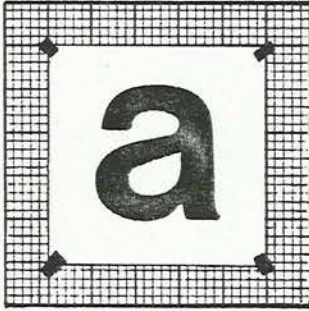
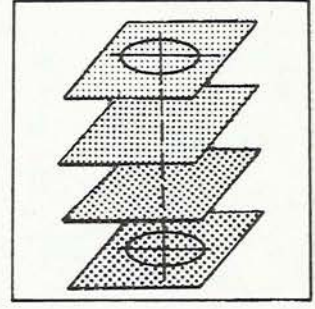
Bu tür ürünlerin yeniden oluşturularak kullanımının başka bir nedeni de çevre kirliliğinin yanısıra günümüzde hat safhalarda bulunan hava kirliliğini asgari düzeye indirmektir. Kirli havayı temizleyerek oksijen üreten ağaçların kesilerek yok olması hem havanın kirlenmesine hem de yeşilin yok olmasına neden olmaktadır. Kağıdın ham maddesi olan selüloz ağaçtan elde edilmektedir. Her kağıt parçasının ziyarı bir ağacın daha kesilmesi bunun sonucunda da havanın biraz daha kirlenmesi demektir.

İşte bu duruma engel olmak için çevreciler bu sembolleri oluşturup tüm dünyada evrensel bir iletişim ağı kurarak bu sayede çevre ve hava kirliliğine engel olma çapalarına girmişlerdir.

Günlük yaşamda genel olarak herkes tarafından kullanılan bu piktogram ve sembollerin yanı sıra değişik kesimlere örneğin, farklı meslek gruplarına hitap eden piktogram ve sembollerde vardır. Bu piktogram ve semboller sadece aynı meslek grubundan olan insanlara hitap ederler ve sadece o topluluk tarafından kullanılırlar. Örneğin bir fabrikadaki makinanın kullanımı yabancı dil bilinmediği durumlarda mümkün olmayacaktır. Fakat tüm dünyada aynı meslek grupları tarafından evrensel olarak kullanılan makina üzerindeki sembollerin ne anlama geldiği bilindiği takdirde bütün sorunlar ortadan kalkacaktır.

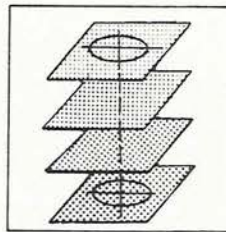
Tasarımcılar tarafından birçok meslek ve sanayi dalında piktoqram ve semboller oluşturulmuş ve çalışma koşulları daha kolaylaştırılmıştır. Bu çalışma alanlarının başında tıp, mühendislik, sanayii, kimya, meteoroloji vb. meslek grupları gelmektedir. Bende bu araştırmamın sonucu olarak bir basımevinin bölümleri için aşağıdaki piktoqram tasarımlarını gerçekleştirdim.

Tasarımını gerçekleştirdiğim bu piktogramlar tam teşekküllü bir basımevinde bulunan dizgi, montaj, karanlık oda, renk ayırımı, kalıp ve baskı bölümlerini kapsamaktadır. Bunların tasarımını hangi esaslara dayanarak gerçekleştirdiğimi kısaca izah etmek istiyorum.

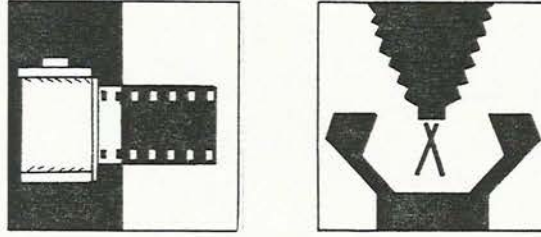
Yukarıda görülen ilk iki piktogram dizgi işlemini belirtmek için tasarlanmıştır. Burada bir dizginin tipografik yazı karakterlerinden meydana geldiğini düşünerek tipografik anlatmaya çalıştım. günümüzde binlerce yazı karakteri mevcuttur, benim bunların hepsine küçük bir kare içinde göstermem mümkün olmayacağı için en üstteki Eurostile ve en alttaki Clarendon karakterlerini yarım olarak aldım. Burada bununla anlatmak istediğim şey, bu karakterlerin kare içindekilerle sınırlı olmadığı ve bunlardan önce ve sonra da karakterlerin bulunduğunu ifade etmektir. İkinci karede bir lazer çıktıdan dizgi sayfasının çıkışını göstermeye çalıştım çünkü, günümüzün gelişen teknolojik koşulları artık elle yapılan dizgiyi tarihe karıştırmış durumdadır. Artık teknolojik koşullar daha hızlı ve daha temiz dizgi yapan makinalar geliştirmiştir. Bir çok bilgisayar firmasının dizgi için geliştirdiği elektronik ya da ekranlı dizgi makinaları mevcuttur. Burada çıktı yerine bir ekran gösterebilirdim fakat bununla yalnız dizgiyi anlatmak mümkün olmazdı. Çünkü ekran bir televizyonu da çağrıştırabilirdi. Bu yüzden bir çıktı makinasından çıkan tipografik karakterleri göstererek direkt dizgiyi anlatmaya çalıştım.

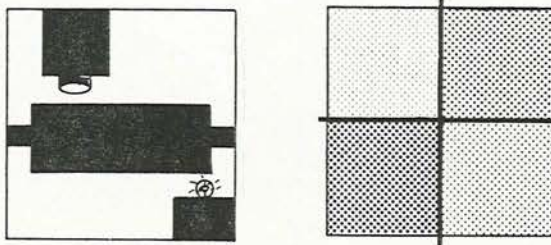
Bu iki piktogramda montajı anlatmaya çalıştım. İlkini her renk için üst üste asetat konularak montaj yapılan trikromik montaj esasına göre gerçekleştirdim. Burada üst üste

konan montajlardaki renklerin baskıda tam oturması içinde aynı ekseninde bulunan krosolar kullanılmaktadır. Bu işlemi kısaca anlatmak için piktogramda aynı eksen üzerinde krosolarla göre üst üste oturan montajı göstermeyi amaçladım.

Montaj bölümünde montaj ve pikaj işleri yapılmaktadır. İster pikaj, ister pozitif ya da negatif montaj olsun hepsi bir milimetrik üzerine oturtularak yapılmaktadır. İkinci piktogramda da bunu göstermeye çalıştım.

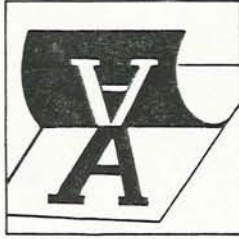

Karanlık oda için gerçekleştirdiğim bu piktogramların ilkinde karanlık oda film olayı ile ifade edilmektedir. Basımevinde bulunan bir karanlık oda da makara film her ne kadar kullanılsa da her karanlık oda film esasına dayanır. Burada filmi en iyi bu şekilde ifade edebileceğimi düşünerek makara filmi kullandım. Bir film çekimi yapıldıktan sonra karanlık odada banyo edilerek işlem bitiminden sonra gün ışığına çıkartılır. Bunu göstermek için böyle bir piktogram gerçekleştirdim. İkincisinde ise karanlık odadaki bütün film çekimleri, büyültme ve küçültme işleri yatay ya da dikey kameralarla gerçekleştirilir. Her ikisinde de pozlandırma aynı şekilde yapılır. Karanlık odadaki pozlandırmayı herkesin en iyi bu şekilde anlayabileceğini düşünerek böyle bir tasarım gerçekleştirdim.

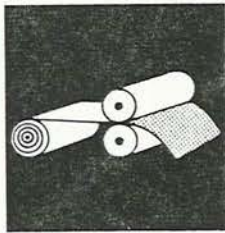

Renk ayırımı bölümünde, trikromik montajda kullanılan fotoğrafların renk ayırımı

filmleri oluşturulmaktadır. Bu filmler renk ayırım makinasında yapılmaktadır. Renk ayırım makinalarının hepsinde sağa sola hareket eden bir optik okuyucu, bir ışık kaynağı ve üzerine orijinallerin opak ya da slayt olarak yapıştırıldığı bir silindir bulunmaktadır. İşte bu en karakteristik üç bölümü ele alınarak ilk piktogramı gerçekleştirdim. İkinci piktogramda ise renk ayırımında kullanılan filmleri ifade etmeye çalıştım. Bir trikromik renk ayırımında Cyan (Mavi), Magenta (Kırmızı), Yellow (Sarı), Black (Siyah) renkleri bulunmaktadır. Bunlar renk ayırım makinasında her rengin değerine göre tramlanmaktadır. Sonuçta farklı dört tonda (açıktan koyuya) film elde edilmektedir.

Kalıp bölümü de montaj yapılan filmin kalıba transfer edilmesi esasına dayanmaktadır. İlk piktogramda montajdan kalıba yapılmış transfer gösterilmektedir. İkinci piktogramda ise montajın üstten pozlanarak kalıba transfer edilişi gösterilmekte kısacası kalıp bölümü üstten pozlandırma ile ifade edilmektedir.

Basımevine gelen bir işin dizgisi, filmi, montajı, kalıbı sırasıyla hazırlanarak tamamlandıktan sonra sıra en son işleme yani baskı aşamasına geliyor. Eski zamanlarda baskı hurufat ya da klişe sistemine dayanan tip baskı sistemiyle yapılmaktaydı. Fakat bu baskı sonucu teknoloji ilerledikçe insanları tatmin etmemeye başladı ve yerini günümüzde de kullanımı yaygın olan ve daha çok tercih edilen ofset baskıya bıraktı. Ofset baskı hem daha hızlı hem de daha kaliteli baskı sonucu verdiği için daha çok kullanılmaktadır. bu

yüzden ben de baskı ile ilgili piktogramları ofset baskı ile ifade etmeye çalıştım. Ofset baskıda bir Web–Ofset denilen bobin kağıtlara baskı yapan ofset makinaları bir de tabaka kağıda basan ofset makinaları vardır. İlk piktogramda Web–Ofseti, ikincisinde de tabaka basan normal ofseti gösterdim.

Tasarladığım bu piktogramların bazılarında tipografik öge olarak A harfini kullandım. Bunlarda A harfini kullanmamın nedeni benim kanıma göre alfabenin ilk harfi olması nedeni ile herkes tarafından bilinip tanınmasıdır. Bugün okuma yazma bilmeyen bir yetişkin ya da bir çocuk bile bunu ilk gördükleri zaman rahatlıkla ne olduğunu anlayabilirler. Burada A harfi yerine örneğin bir X harfinin kullanmış olsaydım herkes tarafından farklı yorumlara neden olabilirdi. Çünkü bizim alfabemizde olmayan bir harf olduğu için bu çarpı işareti bir yasaklamayı da anlatabilirdi. Bazı piktogramlarda da tram kullandım. Bunun nedeni en başta bazı ton farklılıklarını renkle belirtemeyeceğim için bunu farklı tonlarda tramlar kullanarak belirtmeye çalışmamdır. Bunun dışında olan bir neden de ofset baskı sistemlerindeki fotoğraf baskılarında tram kullanılmasıdır. Bütün renkleri siyah–beyaz ofset baskılarda en sağlıklı baskılar tram kullanılarak elde edilir.

Tasarlayarak çalışmama ilave ettiğim bu piktogramlar belli bir meslek grubuna hitap ettiği için herkes tarafından anlaşılması pek mümkün olmayacaktır. Yalnız her bölüm için birkaç tane piktogram tasarlandıktan sonra görev yaptığım basımevindeki çalışanlara gösterilerek onlar arasında mini bir anket yapıldı ve en çok doğru tanımı alan piktogramlar seçilerek bu çalışmaya ilave edildi.

SONUÇ

Günümüzden 50.000 yıl öncesine ait buluntulardan edinilen bilgilere göre çevresiyle sürekli bilgi alış verişinde bulunan insan, konuşmayı bilmediği o dönemlerde bile aralarındaki iletişimi sağlamak amacıyla birçok işaret kullanmıştır. Günümüz insanları da toplumsal yaşam içinde değişik amaçlar için sembol, piktogram ve beden dili gibi çok çeşitli işaretler kullanmaktadır. İnsanların bilincinde olarak ya da olmayarak yaşamını etkileyen ve adına iletişim aracı dediğimiz bu işaretler, içinde bulunulan toplumun bireyleri arasında sağlanan ortak bir anlaşım sonucu ortaya çıkmışlardır. Çeşitli anlaşımlar sonucu ortaya çıkan bu işaretler, değişik kültürlerden olan insanların birbirlerini anlaması, daha hızlı ve etkili ileşitim kurulması, yaşamın kolaylaşması kısacası evrensel bir iletişim sağlanması açısından insanlar için oldukça önemlidir ve günümüzün hızla gelişen teknolojik koşullarında insanlar için büyük bir gereksinim durumundadır. Fakat bu işaretlerin amacına ulaşabilmesinde toplum ve birey için sosyo-kültürel koşulların teknolojik ve evrensel koşulların gözönüne alınarak geliştirilmesi sağlanmalıdır. Aksit taktirde bu tür işaretlerde görsel ileşitimin yetersizliği yada yukarıda sağdığımız gerekli koşulların sağlanmaması iletişim kargaşası yada değişik anlaşmazlıkları ortaya çıkaracaktır.

Kısacası insanların günlük yaşamındaki her kesimden endüstriye kadar varan büyük bir alanı kapsayan bu görsel işaretlerin amacına ulaşabilmesi ve yerinde kullanılabilmesi için önce insanların kültür farklılıklarının, gözönüne alınması gerekmektedir. Daha sonra endüstride kullanılan araç ve makinaların kullanıcılarının fizyolojik ve algılama performanslarının yeterliliği ve görsel ileşitim olanakları dikkate alınmalıdır. Unutulmamalıdır ki gerekli koşulların sağlanmaması durumunda bu işaretler insan ilişkilerinde ve endüstri alanında iletişimin yetersizliğine, algılama süresinin uzamasına ve istenmeyen olumsuz durumların ortaya çıkmasına neden olacaktır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- ARIKLI, N.- VARDAR, B.   **Semantik Akımları.** Yeni İnsan Yayınları, İstanbul, 1969.
- BALTAŞ, Z.- BALTAŞ, A.   **Bedenin Dili.** Remzi Kitabevi A.Ş., İstanbul, 1992.
- BAŞARAN, İ.E.   **Psikoloji.** Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, yayın no: 509/238, Eskişehir, 1991.
- BAŞKAN, Ö.   **Bildirişim İnsan Dili ve Ötesi.** Altın Kitaplar, İstanbul, 1988.
- BAYMUR, F.   **Genel Psikolojisi.** İnkılap ve Aka Basımevi, İstanbul, 1978.
- BERGER, J.   **Görme Biçimleri.** Metis Yayınları, İstanbul, 1988.
- BRITANICA.   1990.
- BUHLER, K.   **Zeichen, Marken, Zinken.** Daswerk, 1970.
- CUMHURİYET GAZETESİ   **Science Digest'in Araştırması.** "Renkler İnsan Davranışını Etkiliyor, 8 Mart 1985.
- CÜCELOĞLU, D.   **İnsan İnsana.** Altın Kitaplar Basımevi, İstanbul, 1979.
- DIETHELM, W.   **Signet, Signal, Symbol.** Zürich, 1976.
- DREYFUS, H.   **Symbol, Sourcebook.** United States Of America, 1984.
- ERHAN, İ.   **Endüstri Tasarımında Görsel Bildirişim.** İstanbul D.G.S.A.* Yayın No.: 84, 1978.
- FLATH, W.   **Zur inflation der Zeichon Systeme.** From, 1975.

- GELİŞİM GEN. KÜL. ANS. Cilt 1, Gelişim Basım ve Yayım A.Ş., İstanbul, 1976.
- GRAFİK SANATI Sayı 4, İstanbul, 1985.
- GÖSTERİ SANAT DERGİSİ. Sayı 31, İstanbul, 1983.
- GUIRAUD, P. Anlambilim. Gelişim Yayınları, İstanbul, 1975.
- HOLMES, N. Designing Pictorial Symbols. New York, 1985.
- İPŞİROĞLU, N.M. Sanatın Tarihi. Cem Yayınevi, İstanbul, 1983.
- KÖKNEL, Ö. Kişilik. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1982.
- LAROUSSE Meydan Yayıncılık, İstanbul, 1971.
- MADEN, S. Türk Grafik Sanatı Tarihi. Grafik Sanatı Dergisi, Sayı 1, İstanbul, 1985.
- MOLES, A. Informations Theori und Asthetische Wahrnehmung. M.Du Mont Schauberg, Köln, 1971.
- OSKAY, Ü. Kitle Haberleşme Teorilerine Giriş. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Yayın No.: 281, Sevinç Matbaası, Ankara, 1973.
- ÖZKALP, E. Sosyolojiye Giriş. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1990.
- STIEBNER, E., URBAN, D. Zeichen, Signets, Signs, Emblems. Germany, 1982.
- TEBER, S. Doğanın İnsanlaşması. Öncü Kitapevi, İstanbul, 1982.
- TUNÇKAN, E. Grafik İletişimde Sosyo-Ekonomik Değişkenlerle Günü Kaynakları Arasındaki İlişki. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları No. 140, Eskişehir, 1989.

VARDAR, B.

Dil Bilimin Temel Kavram ve İlkeleri. T.D.K. Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1982.

WELLS, C.

İnsan ve Dünyası. (Çeviren: Erzen Onur), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1972.

ZUBRİTSKİ, Y.

İlkel Komünal Toplum, Feodal Toplum. Sol Yayınları, Ankara, 1971.